

Frankfurtska filozofska škola i odgoj

Radaković, Paulina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:799660>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK U ČAKOVCU
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE / ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Paulina Radaković

FRANKFURTSKA FILOZOFŠKA ŠKOLA I ODGOJ

Završni rad

Čakovec, svibanj 2024.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK U ČAKOVCU
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE / ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Paulina Radaković

FRANKFURTSKA FILOZOFSKA ŠKOLA I ODGOJ

Završni rad

**Mentor(i) rada:
izv. prof. dr. sc., Draženko Tomić**

Čakovec, svibanj 2024.

SADRŽAJ

SAŽETAK	I
SUMMARY	II
1. UVOD.....	6
1.1. Predmet istraživanja	6
1.2. Ključni koncepti	6
1.3. Povijesni kontekst.....	7
1.4. Teorijski okvir.....	7
1.5. Ciljevi rada	7
2. POVIJESNA POZADINA FRANKFURTSKE ŠKOLE.....	8
2.1. Osnivanje i razvoj.....	8
2.2. Ključne osobe i njihovi doprinosi.....	8
2.3. Filozofski temelji.....	12
2.4. Institucionalni utjecaj	14
2.5. Nasljeđe i nastavak	15
3. GLAVNI TEORIJSKI KONCEPTI.....	17
3.1. Kritika prosvjetiteljske racionalnosti.....	17
3.2. Kulturna industrija.....	18
3.3. Autoritet i obitelj.....	20
3.4. Negativna dijalektika.....	22
3.5. Emancipacija i Praxis	23
4. FRANKFURTSKA ŠKOLA I OBRAZOVANJE.....	25
4.1. Obrazovne teorije	25
4.2. Primjena u suvremenim obrazovnim sustavima.....	27
4.3. Izazovi i kritike.....	29
4.4. Budući izgledi.....	30
5. UTJECAJ I NASLJEĐE.....	32

5.1. Utjecaj na suvremenu misao.....	32
5.2. Stalna relevantnost.....	34
5.3. Kritike i rasprave	36
5.4. Nasljeđe u obrazovanju	37
5.5. Širi društveni utjecaj.....	38
6. ZAKLJUČAK.....	39
LITERATURA	41
KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA.....	41
IZJAVA O IZVORNOSTI RADA.....	42

SAŽETAK

Ovaj rad ispituje filozofske doprinose Frankfurtske škole i njihov značajan utjecaj na obrazovanje i moderno razmišljanje. Ovaj tekst nudi temeljito ispitivanje temeljnih teorija koje su artikulirali istaknuti pojedinci kao što su Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse i Erich Fromm. Studij je usredotočen na kritičku teoriju koja pruža sveobuhvatnu analizu suvremenog društva i njegovih institucija. Tekst temeljito ispituje ključne teme poput kritike prosvjetiteljskog racionalizma, kulturne industrije, autoriteta i obiteljskih odnosa te negativne dijalektike. Nadalje, ova analiza ispituje utjecaj Frankfurtske škole na obrazovne koncepcije, posebice u područjima emancipatorskog obrazovanja i kritičke pedagogije. Ove obrazovne metodologije daju prioritet njegovanju kritičkog mišljenja, socijalne pravde i demokratskog sudjelovanja među učenicima. Ocrтана je povijesna pozadina Frankfurtske škole, naglašavajući njezino osnivanje u vrijeme značajnih društvenih i političkih previranja. Ispituje se sljedeće izbacivanje i kasnija obnova Škole, pokazujući njezinu sposobnost oporavka i prilagodbe. Ovaj tekst ispituje institucionalni učinak Frankfurtske škole, uključujući njezin utjecaj na multidisciplinarna istraživanja i javnu politiku. Ovaj rad ističe trajni značaj Frankfurtske škole, naglašavajući kako njezini kritički pogledi ustrajno oblikuju i motiviraju današnje akademsko istraživanje i društvenu aktivnost. Diplomski rad završava ispitivanjem potencijalnih primjena teorija Frankfurtske škole u suvremenim obrazovnim institucijama, kao što su kritična digitalna pismenost, kulturalno osjetljiva pedagogija, socijalno-emocionalno učenje i obrazovanje za okoliš. U radu se ilustrira trajna važnost kritičke teorije Frankfurtske škole u suočavanju s današnjim društvenim problemima i unapređenju oslobođenja čovječanstva. Naglašava se potreba uključivanja ideala u obrazovne prakse i društvene institucije kako bi se promicalo pravednije i ravnopravnije društvo.

Ključne riječi: Frankfurtska škola, kritička teorija, emancipatorsko obrazovanje, kulturna industrija, socijalna pravda

SUMMARY

This paper examines the philosophical contributions of the Frankfurt School and their significant influence on education and modern thought. This text offers a thorough examination of the foundational theories articulated by prominent individuals such as Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse, and Erich Fromm. The study is focused on critical theory that provides a comprehensive analysis of contemporary society and its institutions. The text thoroughly examines key themes such as the critique of Enlightenment rationalism, the culture industry, authority and family relationships, and negative dialectics. Furthermore, this analysis examines the influence of the Frankfurt School on educational conceptions, especially in the areas of emancipatory education and critical pedagogy. These educational methodologies prioritize the cultivation of critical thinking, social justice and democratic participation among students. The historical background of the Frankfurt School is outlined, emphasizing its establishment at a time of significant social and political turmoil. The subsequent expulsion and subsequent rebuilding of the School is examined, demonstrating its ability to recover and adapt. This text examines the institutional impact of the Frankfurt School, including its impact on multidisciplinary research and public policy. This paper highlights the enduring significance of the Frankfurt School, highlighting how its critical views continue to shape and motivate today's academic research and social activity. The thesis concludes with an examination of the potential applications of Frankfurt School theories in contemporary educational institutions, such as critical digital literacy, culturally sensitive pedagogy, social-emotional learning and environmental education. The paper illustrates the continuing importance of the critical theory of the Frankfurt School in dealing with today's social problems and advancing the liberation of humanity. The need to include ideals in educational practices and social institutions is emphasized in order to promote a fairer and more equal society.

Keywords: Frankfurt School, critical theory, emancipatory education, cultural industry, social justice

1. UVOD

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja obuhvaća sveobuhvatnu analizu filozofskih doprinosa Frankfurtske škole i njihov duboki utjecaj na obrazovanje. Ovo istraživanje istražuje temeljne teorije koje su razvile ključne osobe Frankfurtske škole, usredotočujući se na kritičku teoriju, koja nudi snažnu kritiku suvremenog društva i njegovih različitih institucija. Studija ispituje kritiku prosvjetiteljske racionalnosti, ističući ograničenja i posljedice racionalističkih pristupa u modernom kontekstu. Nadalje, detaljno se analizira koncept Kulturne industrije, istražujući njegove implikacije na masovnu kulturu, konzumerizam i manipulaciju javnom svijesću putem medija i zabave. Studija također proučava utjecaj Frankfurtske škole na obrazovne teorije, posebno naglašavajući emancipatorsko obrazovanje, koje nastoji osloboditi pojedince od opresivnih društvenih struktura, i kritičku pedagogiju, koja potiče kritičko razmišljanje i transformativne prakse učenja. Osim toga, istraživanje ima za cilj razumjeti kako su ove filozofske ideje značajno oblikovale suvremenu obrazovnu praksu. To uključuje usvajanje kritičkih i refleksivnih metoda podučavanja, integraciju društveno-političke svijesti u nastavne planove i programe i promicanje socijalne pravde u obrazovnim okruženjima. Studija također nastoji procijeniti kako su te ideje utjecale na društvene poglede na obrazovanje, posebno u poticanju kritičnijeg i angažiranijeg građanstva.

Istražujući ove aspekte, istraživanje namjerava pružiti razumijevanje nasljeđa Frankfurtske škole u obrazovanju, pokazujući kako njihove teorije nastavljaju odjekivati i inspirirati obrazovne reforme i inovacije u današnjem globaliziranom svijetu.

1.2. Ključni koncepti

Kritička teorija, koju je razvila Frankfurtska škola, kritizira moderno društvo i kulturu. Emancipatorsko obrazovanje usmjereno je na oslobađanje pojedinaca od društvenih ograničenja. Kulturna industrija ispituje utjecaj masovne kulture i konzumerizma. Teorija autoritarne osobnosti istražuje psihološke i socijalne dimenzije autoritarnosti. Negativna dijalektika bavi se proturječjima i napetostima unutar društva. Ovi koncepti čine temelje filozofskog okvira Frankfurtske škole i njihove implikacije na obrazovanje i društvenu teoriju.

1.3. Povijesni kontekst

Frankfurtska škola osnovana je početkom 20. stoljeća u razdoblju značajnih društvenih i političkih promjena. Razdoblje Weimarske republike pružilo je plodno tlo za intelektualno istraživanje, unatoč svojoj nestabilnosti. Uspon nacizma i početak Drugog svjetskog rata natjerali su mnoge članove u egzil, što je značajno utjecalo na njihov rad. Nakon rata, Frankfurtska škola je ponovno uspostavljena i nastavila je razvijati svoje kritičke teorije. Razdoblje hladnog rata dodatno je utjecalo na njihova istraživanja, jer su ispitivali sociopolitičku dinamiku podijeljenog svijeta.

1.4. Teorijski okvir

Teorijski okvir utemeljen je na načelima marksizma, pružajući temelj za kritiku kapitalističkog društva i njegovih struktura. Psihoanalitička teorija integrirana je u analizu psiholoških dimenzija društvenog ponašanja i autoriteta. Dijalektička metoda se koristi za istraživanje proturječja i dinamičkih procesa unutar društva. Društvenopolitički kontekst smatra se bitnim za razumijevanje međugre između pojedinačnih agencija i strukturnih sila. Ove teorijske podloge podupiru analizu obrazovnih teorija i praksi na koje je utjecala Frankfurtska škola.

1.5. Ciljevi rada

Ciljevi rada uključuju analizu ključnih osoba Frankfurtske škole i njihovih doprinosa filozofiji i obrazovanju. Primarni cilj je razumijevanje glavnih teorijskih koncepata kao što su kritička teorija, emancipatorsko obrazovanje i kulturna industrija. Studij ima za cilj istražiti praktične primjene ovih teorija u suvremenim obrazovnim sustavima. Procjena kulturnog i društvenog utjecaja ideja Frankfurtske škole ključna je. Procjena kontinuirane relevantnosti njihovih teorija u suvremenom društvenom i obrazovnom kontekstu također je značajan cilj.

2. POVIJESNA POZADINA FRANKFURTSKE ŠKOLE

2.1. Osnivanje i razvoj

Frankfurtsku školu, službeno poznatu kao Institut za društvena istraživanja, osnovala je 1923. skupina znanstvenika, uključujući Maxa Horkheimera, Theodora Adorna i Friedricha Pollocka. Škola je imala za cilj razviti interdisciplinarni pristup društvenoj teoriji, kombinirajući sociologiju, filozofiju, ekonomiju i političke znanosti. Znanstvenici su bili posvećeni kritičkoj analizi društvenih, ekonomskih i kulturnih uvjeta svog vremena (Spicer et al., 2009.). Frankfurtska škola suočila se s izazovima tijekom svojih ranih godina zbog političke nestabilnosti u Weimarskoj Republici i uspona nacizma, što je utjecalo na smjer njihova istraživanja. Razvili su kritičku teoriju, metodu za kritiku struktura moći i ideologija koje održavaju društvene nepravde (Spicer et al., 2009).

S usponom Hitlera 1933., mnogi su članovi otišli u egzil, preselivši Institut u Ženevu, a kasnije u New York. Ovo razdoblje egzila obilježeno je intelektualnom produktivnošću, što je dovelo do temeljnih tekstova poput Horkheimerove i Adornove "Dijalektike prosvjetiteljstva" (Spicer et al., 2009). Nakon Drugog svjetskog rata, Škola se vratila u Frankfurt, fokusirajući se na autoritarizam, masovnu kulturu i tehnologiju u društvu. Njihov je utjecaj rastao na međunarodnoj razini, privlačeći nove znanstvenike inspirirane njihovim kritičkim pristupom društvenim istraživanjima (Spicer et al., 2009).

Frankfurtska škola zadržala je svoju predanost interdisciplinarnom istraživanju i društvenoj kritici, prilagođavajući se suvremenim problemima, a istovremeno očuvala svoja temeljna načela. Kontinuirano bavljenje Škole društvenim, političkim i ekonomskim pitanjima osiguralo je njenu relevantnost i utjecaj na akademski i javni diskurs (Spicer et al., 2009.).

2.2. Ključne osobe i njihovi doprinosi

Max Horkheimer, istaknuta figura kritičke teorije, najpoznatiji je po svojoj suradnji s Theodorom W. Adornom na utjecajnom djelu "Dijalektika prosvjetiteljstva" (Abromeit, 2011.). služio je kao direktor Frankfurtskog instituta za društvena istraživanja i odigrao ključnu ulogu u ranoj Frankfurtskoj školi, skupini neomarksističkih društvenih filozofa i kritičkih teoretičara (Horkheimer, 1993; McLaughlin et al., 2015). Njegov je rad zaronio u proturječja i iluzije kapitalističke moderne, rasvjetljavajući opresivnu prirodu sustava (Andrade, 2021.).

Jedan od Horkheimerovih značajnih doprinosa bila je njegova sinteza marksističke kritike političke ekonomije i frejdotske psihoanalize, koja je omogućila uvid u strukturu monopolističkog kapitalizma i razvoj autoritarnih tipova ličnosti (Ibsen, 2023.). Ova jedinstvena mješavina teorija ponudila je duboku analizu duboko ukorijenjenih sila reifikacije i njegovanja autoritarizma unutar kapitalističkih društava. Štoviše, Horkheimerov intelektualni projekt, kritička teorija, imao je za cilj otkrivanje temeljnih mehanizama kapitalističke modernosti i zagovaranje društvene kritike temeljene na filozofskim preispitivanjima tehnološkog i moralnog napretka (Çıdam, 2020.). Naglasio je važnost jednakosti kao preduvjeta za demokratsko promišljanje i društveni napredak, naglašavajući potrebu za raznolikim i dinamičnim demokracijama (Wisker, 2023.). Horkheimerova kritička perspektiva proširila se na različite aspekte društva, uključujući geopolitiku i ekonomiju. Njegov je rad utjecao na konstruktivnu kritičku geopolitiku, fokusirajući se na identificiranje i prevladavanje sustava isključenja (Bachmann, 2021). Nadalje, njegova kritika kulturne industrije, u suradnji s Adornom, istaknula je kako masovna kultura održava društvenu kontrolu i manipulaciju (Nickel, 2016.). Doprinosi Maxa Horkheimera kritičkoj teoriji, društvenoj kritici i analizi kapitalističke modernosti ostavili su trajan utjecaj na filozofski i sociološki diskurs, oblikujući naše razumijevanje dinamike moći, autoritarnosti i složenosti modernih društava.

Theodor W. Adorno, istaknuta ličnost Frankfurtske škole, dao je značajan doprinos kritičkoj teoriji, sociologiji i filozofiji. Adorno je, zajedno s Maxom Horkheimerom, odigrao ključnu ulogu u razvoju kritičke teorije na Institutu za društvena istraživanja u Frankfurtu. Adornov rad često se fokusirao na ispitivanje ljudske patnje, uloge umjetnosti u kritičkom promišljanju i odnosa između etike i društva (Finlayson, 2002.; Çıdam, 2020.; Kokkos, 2010.). Adornova suradnja s Horkheimerom rezultirala je utjecajnim djelima poput "Dijalektike prosvjetiteljstva", koja su se bavila prirodom fašističke politike, autoritarne osobnosti i djelovanja fašističke propagande (Boucher, 2021.). Adornova perspektiva kritičke teorije primijenjena je za analizu suvremenih fenomena kao što je autoritarni populizam, kao što se vidi u ispitivanju fenomena Trump (Morelock, 2018; Haverda & Halley, 2019).

Nadalje, Adornovi filozofski uvidi proširili su se na područja izvan politike i sociologije. Njegov rad na etici, društvenoj teoriji i odnosu između tehnološkog i moralnog napretka naširoko je proučavan i raspravljan (Zembylas, 2021.; Nelson, 2011.). Adornov naglasak na demokratskoj pedagogiji i ulozi emocija u obrazovanju istražen je u kontekstu otpora desničarskom ekstremizmu, pokazujući relevantnost njegovih ideja u suočavanju sa

suvremenim društvenim izazovima (García-Rosell & Hancock, 2022.). Adornova objektivna kritičke teorije primijenjena je na različita područja, uključujući poslovnu etiku, etiku životinja i sociologiju okoliša, ističući interdisciplinarnu prirodu i trajnu relevantnost njegova rada (Chin et al., 2019; García-Rosell & Hancock, 2022; Nelson, 2011). Doprinosi Theodora W. Adorna Frankfurtskoj školi i kritičkoj teoriji ostavili su trajan utjecaj na različite discipline, nudeći dragocjene uvide u razumijevanje društva, kulture i politike. Njegov je rad i dalje izvor inspiracije za znanstvenike koji žele analizirati i kritizirati složene društvene fenomene kroz višedimenzionalni i interdisciplinarni pristup.

Herbert Marcuse, istaknuti član Frankfurtske škole, dao je značajan doprinos kritičkoj teoriji i političkoj filozofiji. Marcuseov se rad isticao po svom naglasku na politici kao oslobodilačkoj praksi, zagovaranju radikalne društvene promjene i osporavanju statusa quo (Marchart, 2021.). Dao je afirmativnu teoriju politike, u suprotnosti s dubokim pesimizmom nekih njegovih kolega iz Frankfurtske škole (Peoples, 2010.). Marcuseova teorija o "jednodimenzionalnom čovjeku" kritizirala je ograničenja koja nameće napredno industrijsko društvo i pozvala na temeljnu društvenu transformaciju kako bi se pojedinci oslobodili kapitalističkih pritisaka (Sumarni, 2024.).

U svojim spisima Marcuse je spojio marksističku tradiciju sa zabrinutošću oko tehnološke racionalnosti i proturječja unutar naprednog industrijskog društva. Naglasio je potrebu za oslobađanjem seksualnosti od buržoaskih patrijarhalnih normi, usklađujući svoju kritiku kapitalizma s pozivom na seksualno oslobođenje (Garlick, 2011.). Marcuseovo bavljenje estetskom dimenzijom, polazeći od Kanta i Marxa, imalo je za cilj konstruirati konceptualni projekt emancipacije (Souza, 2023). Štoviše, njegov fokus na 'tehničku racionalnost' kao oruđe dominacije u kapitalističkom društvu pružio je uvid u to kako informacijska tehnologija perpetuira kapitalističku logiku (Pyati, 2006).

Marcuseovo intelektualno naslijeđe proteže se na njegovu analizu represivne moći, posebice u njegovom konceptu "represivne desublimacije", koji naglašava produktivnu dimenziju represivne moći (Renaud, 2013.). Njegova obrana marksizma kroz hegelijansku dijalektiku naglasila je važnost održavanja revolucionarnih ciljeva unutar marksističke misli (González, 2018). Marcuseov rad i dalje je relevantan u suvremenoj kritičkoj društvenoj teoriji i politici, nudeći uvide u rješavanje kriza i zagovaranje društvenih promjena (Kellner & Winter, 2021.). Doprinosi Herberta Marcusea Frankfurtskoj školi obogatili su kritičku teoriju njegovim jedinstvenim pogledima na politiku, društvo i oslobođenje. Njegove teorije o društvenoj

transformaciji, tehnološkoj racionalnosti i emancipaciji ostaju utjecajne u suvremenim raspravama o kapitalizmu, društvenim promjenama i oslobođenju.

Walter Benjamin, značajna figura Frankfurtske škole, dao je značajan doprinos različitim poljima kao što su povijesni materijalizam, estetska teorija i književna kritika (Zhang, 2024.). Benjaminovo djelo karakterizirala je jedinstvena mješavina zapadnog marksizma i židovskog misticizma (Yildirim, 2020.). Njegove su ideje utjecale na oblikovanje kritičke teorije i izazivanje tradicionalnih načina razmišljanja. Benjaminov koncept dijalektičke slike, koji je dalje razvio Theodor Adorno, uključivao je miješanje prošlosti i sadašnjosti kako bi se stvorile nove konstelacije mišljenja. Taj je pristup naglašavao povezanost povijesnih elemenata i važnost teorije u posredovanju tih veza.

U svojim spisima Benjamin je istraživao teme vezane uz urbani život i modernost. Njegov esej "Napulj" iz 1920-ih zadubio se u urbane teme i dao tematsku analizu grada (Oliveira, 2020.). Nadalje, Benjaminov rad na raskrižju između medija i modernog iskustva, s posebnim fokusom na fantazmagoriju, estetski javni prostor i urbani spektakl, ostaje relevantan u suvremenim raspravama o teoriji medija (Kang, 2014.). Benjaminov filozofski doprinos proširio se na područje prolaznosti i katastrofe. Analizirao je temporalnosti suvremenosti, ističući koncepte progresa, iskonske povijesti i ideje katastrofe kao ključne u razumijevanju povijesnih procesa (Savina, 2022). Benjaminovi metodološki uvidi prepoznati su kao vrijedni za znanstvenike u međunarodnim odnosima i političkoj sociologiji, nudeći temelj za istraživanje područja poput estetskog obrata i studija popularne kulture (Pusca, 2009).

Multidisciplinarni pristup Waltera Benjamina, koji spaja filozofiju, sociologiju i umjetnost, ostavio je trajan utjecaj na kritičku teoriju i nastavlja nadahnjivati suvremene kritike historicizma i društvenih struktura.

Erich Fromm, istaknuta figura Frankfurtske škole, dao je značajan doprinos raznim područjima kao što su psihologija, sociologija i kritička teorija. Frommov rad zaronio je u duboko ukorijenjene ljudske motive i potragu za smislom u strukturiranom svijetu (Landau et al., 2015.). Bio je ključan u razvoju teorije fašizma zajedno s drugim članovima Frankfurtske škole tijekom 1930-ih i 1940-ih (Breuer, 2017). Frommove ideje doživjele su oživljavanje interesa, osobito u odnosu na habitus i realizam, sa znanstvenicima koji istražuju veze između Fromma i drugih utjecajnih teoretičara poput Bourdieua (Grillo, 2018.). Frommovo naslijeđe proteže se na njegove kritičke doprinose sociološkoj teoriji i javnoj sociologiji, gdje su njegov

aktivizam i javna intelektualna karijera oblikovani njegovim konceptom optimalne marginalnosti (McLaughlin, 2021.). Njegove glavne teme i teorijski doprinosi navedeni su u raznim studijama, naglašavajući njegov utjecaj na suvremene relacijske i intersubjektivne pristupe u psihologiji (Rasmussen & Salhani, 2008; Cortina, 2017). Štoviše, Frommova etičko-psihološka teorija prepoznata je kao alat za društvenu transformaciju, s praktičnom primjenjivošću u disciplinama kao što su filozofija, psihologija, sociologija i povijest (Zakharov, 2022.). U području psihoanalize, Frommov rad je ponovo pregledan kako bi se istražila njegova relevantnost za relacijske pristupe, bacajući svjetlo na to kako su njegove ideje utjecale na suvremenu psihoanalitičku praksu (Cortina, 2017.). Frommova kritička teorija bila je predmetom znanstvene rasprave, s raspravama o tome može li se njegovo djelo klasificirati kao proročko, znanstveno ili revolucionarno (McLaughlin et al., 2015.). Njegovi koncepti, kao što je društveno nesvjesno, istraženi su u kliničkim kontekstima, pokazujući trajnu relevantnost njegovih ideja u razumijevanju ljudskog ponašanja (Parker, 2014.).

Frommov utjecaj na kritičku teoriju i frankfurtsku školu vidljiv je u njegovoj sintezi freudovskih i marksističkih ideja, koje su odigrale ključnu ulogu u oblikovanju kritičke sociologije i rane politike nove ljevice (McLaughlin, 1996.). Njegove perspektive o kapitalizmu i kažnjavanju pružile su vrijedan uvid u simboličke aspekte kazne u kapitalističkim sustavima (Cheliotis, 2013.). Osim toga, Frommova humanistička dijalektička teorija primijenjena je u obrazovnom okruženju kako bi se naglasile osnovne potrebe i karakter pojedinaca (Saumantri & Sukardi, 2022.).

Intelektualni doprinosi Ericha Fromma ostavili su trajan utjecaj na razne discipline, od psihologije do sociologije, a njegov je rad i dalje predmet znanstvenog interesa i rasprave.

2.3. Filozofski temelji

Filozofski temelji Frankfurtske škole duboko su ukorijenjeni u tradicijama marksizma, psihoanalize i kritičke društvene teorije, kako su artikulirani kroz kolektivne napore istaknutih mislilaca kao što su Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse i Erich Fromm. Te su intelektualne tradicije isprepletene kako bi stvorile bogatu i jasnu kritiku modernog društva.

Marksizam je Frankfurtskoj školi pružio kritičku leću kroz koju su ispitivane ekonomske i društvene strukture kapitalističkih društava. Dijalektički materijalizam Marxa, koji je naglašavao inherentna proturječja unutar kapitalističkih načina proizvodnje, poslužio je kao kamen temeljac za kritiku modernosti Škole. Ekonomski determinizam klasičnog

marksizma reinterpretiran je kako bi uključio širu analizu kulture i ideologije, prepoznajući da nadgradnja igra značajnu ulogu u održavanju hegemonije kapitalističkih sustava (García-Rosell & Hancock, 2022). Ova reinterpetacija bila je ključna u razvoju sveobuhvatne kritike koja je uključivala i ekonomske i kulturne dimenzije ugnjetavanja.

Psihoanalitička teorija, posebice ideje Sigmunda Freuda, integrirane su u analizu Frankfurtske škole kako bi se istražile psihološke podloge društvenog ponašanja i autoriteta. Freudovi koncepti nesvjesnog, potiskivanja i Edipovog kompleksa korišteni su za razumijevanje načina na koji pojedinci internaliziraju društvene norme i strukture moći. Rad Ericha Fromma, koji je kombinirao marksističke i psihoanalitičke ideje, zaronio je u psihološke mehanizme koji podupiru autoritarnost i konformizam, pružajući uvid u načine na koje se pojedinci kreću i reproduciraju društvene hijerarhije (Cheliotis, 2013; Grillo, 2018). Frommova analiza autoritarne osobnosti, koju je razradio Boucher (2021), istaknula je kako ekonomske i društvene nesigurnosti mogu navesti pojedince da prihvate autoritarne ideologije kao sredstvo postizanja psihološke stabilnosti.

Dijalektička metoda, središnja za pristup Frankfurtske škole, korištena je za istraživanje dinamičnih i često kontradiktornih procesa unutar društva. Ova metoda, pod utjecajem Hegelove dijalektike, prilagođena je kritici uvjeta kapitalističkog društva i ograničenja prosvjetiteljske racionalnosti. Dijalektika prosvjetiteljstva, kako su je artikulirali Horkheimer i Adorno u svom temeljnom radu, tvrdi da je racionalistički projekt prosvjetiteljstva, iako je bio usmjeren na oslobađanje čovječanstva, paradoksalno doveo do novih oblika dominacije i društvene kontrole (Finlayson, 2002; Çıdam, 2020). Ova kritika instrumentalnog razuma tvrdila je da razum, kada se liši svog emancipatorskog potencijala, postaje oruđe za manipulaciju i iskorištavanje.

Herbert Marcuse dalje je proširio te ideje istražujući koncept jednodimenzionalnosti u naprednim industrijskim društvima. Marcuse je tvrdio da su tehnološka racionalnost i potrošačka kultura stvorile društvo u kojem su kritička misao i istinska individualnost bili potisnuti, što je dovelo do stanja konformističkog pristanka (González, 2018; Kellner & Winter, 2021). Marcuseova kritika represivne desublimacije, gdje oslobađanje potisnutih želja služi jačanju, a ne izazivanju statusa quo, ostaje značajan doprinos razumijevanju suvremenih oblika društvene kontrole (Souza, 2023).

Angažman Frankfurtske škole s kulturnom i estetskom teorijom također je bio ključan. Rad Waltera Benjamina o utjecaju masovnih medija i tehnologije na umjetnost i percepciju pružio je duboku kritiku komodifikacije kulture. Benjaminovi uvidi u načine na koje je mehanička reprodukcija promijenila auru umjetnosti i njegovo istraživanje dijalektike napretka i katastrofe i danas utječu na medijsku teoriju i kulturalne studije (Kang, 2014; Pušća, 2009; Savina, 2022).

Ovi filozofski temelji, ispreplićući marksističku kritiku, psihoanalitičke uvide i dijalektičko razmišljanje, podupiru sveobuhvatan pristup Frankfurtske škole društvenoj teoriji. Njihov rad nastavlja pružati vrijedne alate za kritiku i razumijevanje složenosti modernog društva, posebno u područjima kulture, politike i obrazovanja (Zembylas, 2021; Garlick, 2011).

2.4. Institucionalni utjecaj

Institucionalni utjecaj Frankfurtske škole nadilazi njezine teorijske doprinose, značajno utječući na šire područje društvenih istraživanja, obrazovanja i javne politike. Osnovan 1923. kao Institut za društvena istraživanja na Sveučilištu u Frankfurtu, Škola se brzo etablirala kao vodeći centar za interdisciplinarna istraživanja društvenih znanosti. Pod vodstvom Maxa Horkheimera, Institut je promovirao inovativni pristup koji je kombinirao empirijsko istraživanje s kritičkom teorijom, dovodeći u pitanje prevladavajuće paradigme u društvenim znanostima.

Povezanost Frankfurtske škole sa Sveučilištem Columbia tijekom godina egzila (1934.-1950.) označila je razdoblje značajne intelektualne razmjene i ekspanzije. Ovaj transatlantski potez omogućio je Školi da integrira nove perspektive i metodologije u svoju istraživačku agendu. Suradnja s američkim znanstvenicima i institucijama potaknula je unakrsno oprašivanje ideja, obogaćujući i američku i europsku intelektualnu tradiciju (Haverda & Halley, 2019.). U ovom razdoblju također su objavljena temeljna djela kao što su "Dijalektika prosvjetiteljstva" i "Pomračenje razuma", koja su učvrstila reputaciju Škole kao velike intelektualne sile.

Poslijeratna ponovna uspostava Instituta u Frankfurtu označila je obnovu njegove ključne misije. Frankfurtska škola nastavila je vršiti značajan utjecaj kroz svoje akademske programe i publikacije, privlačeći novu generaciju znanstvenika posvećenih kritičkom društvenom istraživanju. Osnivanje časopisa "Zeitschrift für Sozialforschung" pružilo je platformu za širenje kritičke teorije i bavljenje suvremenim društvenim temama. Ovaj je časopis

postao kritično mjesto za rasprave i razvoj ideja koje su izazvale uvriježenu akademsku misao (Kellner & Winter, 2021.).

Osim svojih akademskih nastojanja, Frankfurtska škola odigrala je ključnu ulogu u oblikovanju obrazovne teorije i prakse. Koncept emancipatornog odgoja, proizašao iz kritičke pedagogije Škole, naglašavao je važnost poticanja kritičkog mišljenja i socijalne svijesti kod učenika. Ovim se pristupom nastojalo osnažiti pojedince da se suprotstave opresivnim strukturama i rade na socijalnoj pravdi (Zembylas, 2021.). Utjecaj ovih obrazovnih teorija može se vidjeti u raznim progresivnim obrazovnim pokretima i reformama diljem svijeta, zagovarajući nastavne planove i programe koji promiču kritičku svijest i demokratski angažman.

Institucionalni utjecaj Škole proširio se i na javnu politiku i društveni aktivizam. Znanstvenici povezani s Frankfurtskom školom aktivno su se uključili u javne rasprave, nudeći kritičke perspektive o pitanjima kao što su autoritarnost, potrošačka kultura i društvena nejednakost. Primjena kritičke teorije na suvremena politička i društvena pitanja kreatorima politike pružila je nove okvire za razumijevanje i rješavanje složenih društvenih problema (Çıdam, 2020.). Ovaj angažman u javnom diskursu osigurao je da ideje Frankfurtske škole ostanu relevantne i utjecajne izvan granica akademske zajednice. Štoviše, pristup Frankfurtske škole istraživanju i obrazovanju nadahnuo je brojne akademske institucije i think tankove diljem svijeta. Integracija kritičke teorije u različite discipline, od sociologije do kulturalnih studija, potaknula je holističkiji i kritičniji pristup društvenom istraživanju. To je nasljeđe vidljivo u kontinuiranoj relevantnosti metodologija Frankfurtske škole i tekućem razvoju kritičke teorije u suvremenoj znanosti (García-Rosell & Hancock, 2022.).

Institucionalni utjecaj Frankfurtske škole stoga obuhvaća široki spektar akademskih, obrazovnih i javnih domena. Promicanjem interdisciplinarnog i kritičkog pristupa društvenom istraživanju, Škola je ostavila neizbrisiv trag u intelektualnom krajoliku, nadahnjujući generacije znanstvenika i aktivista da slijede rigorozna i transformativna društvena istraživanja.

2.5. Nasljeđe i nastavak

Nasljeđe Frankfurtske škole karakterizira dubok i trajan utjecaj na širok raspon akademskih disciplina, intelektualnih tradicija i društvenih pokreta. Kritičke teorije Škole nastavile su nadahnjivati i informirati znanstvene i aktivističke napore dugo nakon što su njihovi osnivači prošli.

Jedan od najznačajnijih aspekata naslijeđa Frankfurtske škole je njen doprinos razvoju kritičke teorije kao rigoroznog i transformativnog pristupa društvenom istraživanju. Ovo je nasljeđe vidljivo u stalnoj važnosti i primjeni kritičke teorije u raznim područjima, uključujući sociologiju, kulturalne studije, političke znanosti i obrazovanje. Znanstvenici su proširili temeljne ideje Frankfurtske škole, primjenjujući njenu kritičku leću na suvremena pitanja kao što su globalizacija, digitalni mediji i degradacija okoliša (Çıdam, 2020.; García-Rosell & Hancock, 2022.). Ovaj kontinuirani znanstveni rad osigurava da kritički uvidi Frankfurtske škole ostanu relevantni u analizi složenosti modernog društva.

Utjecaj Frankfurtske škole seže izvan akademske zajednice, značajno utječući na društvena i politička kretanja. Kritika Škole autoritarnosti, masovne kulture i konzumerizma pružila je vrijedne okvire za razumijevanje i otpor opresivnim strukturama. Koncept kulturne industrije, na primjer, i dalje je ključan alat za analizu prožimajućeg utjecaja medija i zabave na javnu svijest i društvene norme (Kang, 2014; Pusca, 2009). Aktivisti i edukatori oslonili su se na teorije Frankfurtske škole kako bi razvili strategije za promicanje socijalne pravde, demokratskog sudjelovanja i kritičke pedagogije (Zembylas, 2021.).

Nasljeđe Frankfurtske škole također se odražava u njenom trajnom utjecaju na obrazovnu teoriju i praksu. Načela emancipatornog obrazovanja i kritičke pedagogije, koja naglašavaju razvoj kritičkog mišljenja i društvene svijesti, integrirana su u razne obrazovne reforme i inicijative diljem svijeta. Ovi pristupi dovode u pitanje tradicionalne hijerarhijske modele obrazovanja, zalažući se za inkluzivnija, participativnija i transformativnija okruženja za učenje (Garlick, 2011.). Poticanjem kritičkog i refleksivnog pristupa obrazovanju, Frankfurtska škola pridonijela je stvaranju obrazovnih prostora koji osnažuju pojedince da propituju i transformiraju svoje društvene stvarnosti.

Nastavak intelektualne tradicije Frankfurtske škole vidljiv je u radu suvremenih znanstvenika koji se nadograđuju na njezinim temeljnim idejama dok se bave novim izazovima i kontekstima. Istraživači nastavljaju istraživati i širiti teoretske doprinose ličnosti poput Horkheimera, Adorna, Marcusea i Fromma, osiguravajući da njihovi uvidi ostanu relevantni i dinamični (Boucher, 2021; Cheliotis, 2013). Ovaj kontinuirani angažman s naslijeđem Frankfurtske škole naglašava prilagodljivost i otpornost njezinog kritičkog okvira u suočavanju s društvenim i političkim krajolikom koji se razvija. Štoviše, institucionalni utjecaj Frankfurtske škole nastavlja se kroz uspostavu istraživačkih centara, akademskih programa i publikacija posvećenih kritičkoj teoriji. Ove institucije pružaju platforme za interdisciplinarno istraživanje

i dijalog, potičući rast i širenje kritičkih perspektiva. Stalna relevantnost metodologija i koncepata Frankfurtske škole u suvremenoj znanosti naglašava trajan utjecaj njezinog intelektualnog naslijeđa (González, 2018.; Kellner & Winter, 2021.).

Naslijeđe i nastavak Frankfurtske škole stoga su obilježeni njezinim značajnim doprinosima kritičkoj misli, njezinim utjecajem na društveni i politički aktivizam te njezinim trajnim utjecajem na obrazovnu teoriju i praksu. Promicanjem interdisciplinarnog i emancipatorskog pristupa društvenom istraživanju, Frankfurtska škola je ostavila neizbrisiv trag u intelektualnom krajoliku, nadahnjujući generacije znanstvenika i aktivista da slijede rigorozna i transformativna društvena istraživanja.

3. GLAVNI TEORIJSKI KONCEPTI

3.1. Kritika prosvjetiteljske racionalnosti

Kritika prosvjetiteljske racionalnosti jedan je od središnjih teorijskih koncepata koje je razvila Frankfurtska škola. Ta je kritika prvenstveno artikulirana u temeljnom djelu "Dijalektika prosvjetiteljstva", čiji su autori Max Horkheimer i Theodor Adorno. U ovom tekstu oni tvrde da je prosvjetiteljstvo, koje je imalo za cilj osloboditi čovječanstvo razumom i znanstvenim napretkom, paradoksalno dovelo do novih oblika dominacije i društvene kontrole. Horkheimerova i Adornova kritika usredotočena je na koncept instrumentalnog razuma, koji oni definiraju kao oblik racionalnosti koji daje prednost učinkovitosti, proračunatosti i kontroli nad ljudskim vrijednostima i etičkim razmatranjima. Instrumentalni razum svodi sve oblike znanja na puke alate za postizanje praktičnih ciljeva, često nauštrb moralnih i etičkih dimenzija (Finlayson, 2002). Ovaj redukcionistički pristup dovodi do dehumanizacije pojedinaca, budući da se njihova vrijednost mjeri isključivo njihovom korisnošću i produktivnošću. Autori tvrde da je obećanje prosvjetiteljstva o ljudskoj emancipaciji putem razuma potkopano usponom instrumentalne racionalnosti, koja je postala mehanizam društvene dominacije. Proces racionalizacije, koji je Max Weber identificirao kao obilježje modernosti, kritizira se zbog toga što vodi u "željezni kavez" u kojem je ljudska sloboda ograničena birokratskim i tehnološkim sustavima. Ova je kritika proširena na kulturnu industriju, gdje masovni mediji i zabava služe za jačanje konformističkog ponašanja i konzumerističkih vrijednosti, dodatno učvršćujući strukture moći kapitalističkih društava (Çıdam, 2020.).

Štoviše, kritika prosvjetiteljske racionalnosti ističe dijalektičku prirodu napretka. Horkheimer i Adorno naglašavaju da ista racionalnost koja pokreće znanstveni i tehnološki napredak također pridonosi otuđenju i društvenoj fragmentaciji. Oni tvrde da je prosvjetiteljska potraga za ovladavanjem prirodom rezultirala ekološkom degradacijom i razočaranim svijetom, u kojem je potraga za znanjem odvojena od etičkih razmatranja (Nelson, 2011.). Ova napetost između napretka i dominacije središnja je tema njihove analize, koja ilustrira složene i često kontradiktorne ishode moderne racionalnosti.

Kritika Frankfurtske škole također se proteže na političku sferu, gdje se smatra da su prosvjetiteljski ideali demokracije i slobode potkopani tehnokratskom i birokratskom prirodom modernog upravljanja. Naglasak na instrumentalnom razumu dovodi do depolitizacije javnog života, gdje su građani svedeni na pasivne potrošače, a ne na aktivne sudionike demokratskih procesa. Ova je kritika osobito relevantna u kontekstu suvremenog neoliberalizma, gdje tržišna logika i učinkovitost dominiraju javnom politikom i društvenim životom (Cheliotis, 2013.).

Nasljeđe kritike prosvjetiteljske racionalnosti frankfurtske škole i dalje odjekuje u suvremenoj kritičkoj teoriji. Znanstvenici poput Jürgena Habermasa dalje su razvili ove ideje, zalažući se za komunikativniji oblik racionalnosti koji naglašava dijalog, razumijevanje i međusobno poštovanje (Çıdam, 2020.). Ovaj tekući diskurs naglašava trajnu relevantnost kritike Frankfurtske škole u bavljenju etičkim i društvenim implikacijama moderne racionalnosti.

Kritika prosvjetiteljske racionalnosti Frankfurtske škole pruža duboku analizu paradoksa i proturječja svojstvenih modernosti. Izlažući ograničenja i opasnosti instrumentalnog razuma, Frankfurtska škola nas izaziva da preispitamo odnos između znanja, moći i ljudske emancipacije, potičući holističkiji i etički utemeljeniji pristup racionalnosti.

3.2. Kulturna industrija

Koncept Kulturne industrije, koji su razvili Max Horkheimer i Theodor Adorno, središnji je element kritike modernih kapitalističkih društava Frankfurtske škole. Predstavljena u njihovom temeljnom djelu "Dijalektika prosvjetiteljstva", Kulturna industrija se odnosi na masovnu proizvodnju kulture u kapitalističkim uvjetima, gdje se kulturna dobra proizvode i distribuiraju poput robe. Taj proces, prema Horkheimeru i Adornu, rezultira standardizacijom i homogenizacijom kulture, što dovodi do manipulacije i pacifikacije masa.

Kulturna industrija transformira umjetnost, književnost, glazbu i zabavu u proizvode namijenjene masovnoj potrošnji, dajući prednost profitu nad umjetničkim integritetom i kritičkom mišlju. Ova komodifikacija kulture smatra se sredstvom društvene kontrole, pri čemu se sadržajem i oblikom kulturnih proizvoda manipulira kako bi se ojačala dominantna ideologija i održao status quo. Promicanjem pasivne potrošnje i površnih užitaka, kulturna industrija obeshrabruje kritičko razmišljanje i individualnu autonomiju, učinkovito pretvarajući građane u popustljive potrošače (García-Rosell & Hancock, 2022.).

Horkheimer i Adorno tvrde da Kulturna industrija djeluje kroz mehanizme standardizacije i pseudoindividualizacije. Standardizacija se odnosi na ujednačenost kulturnih proizvoda, gdje su varijacije svedene na minimum kako bi se osigurala predvidljivost i masovna privlačnost. To rezultira nedostatkom istinske raznolikosti i inovativnosti u kulturnoj produkciji. Pseudoindividualizacija, s druge strane, daje iluziju izbora i individualnosti unutar standardiziranog okvira. Potrošači su uvjereni da imaju jedinstvene preferencije i ukuse, iako su dostupni kulturni proizvodi u osnovi slični (Kang, 2014.).

Utjecaj Kulturne industrije proteže se na različite aspekte društvenog života, uključujući obrazovanje, politiku i osobne odnose. Masovni mediji, kao primarno sredstvo kulturne industrije, igraju ključnu ulogu u oblikovanju javnog mnijenja i jačanju društvenih normi. Sadržaj televizijskih emisija, filmova, glazbe i reklama pažljivo je odabran kako bi bio usklađen s kapitalističkim vrijednostima, kao što su konzumerizam, materijalizam i individualizam. Ova stalna izloženost homogeniziranim i ideološki nabijenim sadržajima ograničava sposobnost javnosti da se uključi u kritičko promišljanje i potiče pasivno prihvaćanje postojećeg društvenog poretka (Garlick, 2011).

Kritika Industrije kulture Frankfurtske škole također naglašava eroziju autentične umjetnosti i kulture. Istinski umjetnički izraz, koji ima potencijal izazvati i nadići postojeće društvene uvjete, potkopava se procesom komodifikacije. Umjetnost postaje puki instrument zabave, lišen kritičke i emancipatorske moći. Ova komodifikacija ne utječe samo na proizvodnju kulture već i na njezinu recepciju, budući da je publika uvjetovana da kulturu konzumira na pasivan i nekritički način (Çıdam, 2020.).

Nadalje, utjecaj Kulturne industrije na formiranje identiteta i subjektiviteta je dubok. Prožimajuća prisutnost masovno proizvedenih kulturnih proizvoda oblikuje percepcije pojedinaca, želje i ponašanja, usklađujući ih s interesima kapitalističke proizvodnje. Ovaj

proces socijalizacije kroz Kulturnu industriju pridonosi reprodukciji društvenih hijerarhija i odnosa moći, budući da pojedinci internaliziraju vrijednosti i norme koje propagira dominantna ideologija (Finlayson, 2002).

Relevantnost koncepta kulturne industrije ostaje značajna u suvremenim analizama medija i kulture. Uspon digitalnih medija i globalne industrije zabave dodatno je intenzivirao komodifikaciju i standardizaciju kulture. Platforme kao što su usluge strujanja i društveni mediji primjer su mehanizama kulturne industrije, gdje algoritmi i stvaranje sadržaja vođeno podacima održavaju iste obrasce standardizacije i pseudoindividualizacije koje su identificirali Horkheimer i Adorno (Nelson, 2011.).

Kulturna industrija kritički je koncept koji razjašnjava načine na koje se kulturom manipulira i komodificira u kapitalističkim uvjetima. Analizirajući procese standardizacije i pseudoindividualizacije, Frankfurtska škola razotkriva mehanizme društvene kontrole ugrađene u masovno proizvedenu kulturu. Ova kritika naglašava važnost očuvanja kritičkog i emancipatorskog potencijala umjetnosti i kulture, zalažući se za društvo u kojem kulturna proizvodnja služi interesima ljudskog oslobođenja, a ne kapitalističkom izrabljivanju.

3.3. Autoritet i obitelj

Istraživanje autoriteta i obiteljske dinamike kritičan je aspekt teorijskog okvira Frankfurtske škole, posebice kroz radove Ericha Fromma i drugih ključnih osoba. Njihova analiza istražuje kako se autoritet uspostavlja i održava unutar obiteljske strukture i kako se ti obrasci šire na šire društvene institucije. Međuigra između autoriteta i obitelji otkriva mehanizme pomoću kojih se pojedinci socijaliziraju u prihvaćanju i održavanju hijerarhijskih struktura.

Psihoanalitički pristup Ericha Fromma pruža duboko razumijevanje načina na koji obiteljski odnosi oblikuju psihološki razvoj pojedinca i njihove kasnije stavove prema autoritetu. Fromm je tvrdio da obitelj služi kao primarni agens socijalizacije, gdje se često formira autoritarni karakter. Ovaj tip karaktera obilježen je tendencijom podvrgavanja višim autoritetima, dok istovremeno vrši kontrolu nad onima koji se doživljavaju kao slabiji. Obitelj tako postaje mikrokozmos dinamike društvene moći, usađujući vrijednosti poslušnosti, konformizma i hijerarhije (Cheliotis, 2013; Grillo, 2018).

Frommova analiza, kao što je objašnjeno u njegovom djelu "Bijeg od slobode", naglašava dvostruki aspekt autoriteta unutar obitelji: autoritet njegovatelja, zaštitnika i represivni, autoritarni autoritet. Prvo je neophodno za zdrav razvoj, poticanje neovisnosti i samopouzdanja. Nasuprot tome, potonji koči individualnu autonomiju i kritičko mišljenje, što dovodi do onoga što Fromm opisuje kao "autoritarna osobnost" (McLaughlin, 1996.). Ovaj tip osobnosti predisponiran je za podvrgavanje vanjskim autoritetima i pridržavanje konvencionalnih normi, čime se olakšava održavanje autoritarnih režima (Boucher, 2021.).

Teorija autoritarne osobnosti, koju su dalje razvili Theodor Adorno i njegovi kolege u "The Authoritarian Personality", pruža empirijsku potporu Frommovim teorijskim uvidima. Adorno i sur. proveli su opsežna istraživanja kako bi identificirali psihološke osobine povezane s autoritarnošću, povezujući te osobine s ranim obiteljskim iskustvima. Njihovi su nalazi pokazali da kruto, kazneno i hijerarhijsko obiteljsko okruženje značajno doprinosi razvoju autoritarnih stavova. Ta okruženja potiču osjećaj straha i ovisnosti, obeshrabruju kritički angažman i promiču konformizam (Çıdam, 2020.).

Štoviše, kritika Frankfurtske škole proširuje se na šire društvene implikacije obiteljskih autoritetnih struktura. Oni tvrde da internalizacija autoritarnih vrijednosti unutar obiteljske zajednice podupire održavanje društvenih hijerarhija i odnosa moći u širem društvu. Obitelj stoga djeluje kao kanal kroz koji se društvene norme i ideologije prenose i učvršćuju, osiguravajući stabilnost statusa quo (Kellner & Winter, 2021.).

Uloga obitelji u reprodukciji društvenih nejednakosti također je u fokusu analize Frankfurtske škole. Naglašavaju kako ekonomski i društveni uvjeti oblikuju obiteljske odnose, gdje pritisci kapitalizma pogoršavaju autoritarne tendencije. Zahtjevi tržišta rada, ekonomska nesigurnost i socijalno raslojavanje doprinose stresnom obiteljskom okruženju, što često dovodi do autoritarnih stilova roditeljstva. Ovi uvjeti održavaju ciklus dominacije i podložnosti, kako unutar obitelji tako i u društvu općenito (Cheliotis, 2013.).

Ispitivanje autoriteta i obitelji koje provodi Frankfurtska škola također razmatra potencijal za otpor i transformaciju. Fromm i drugi zagovaraju "autentičan" oblik autoriteta koji se temelji na razumu, ljubavi i uzajamnom poštovanju, u oštrm kontrastu s autoritarnošću. Ta je perspektiva usklađena s njihovom širom vizijom demokratskog i emancipiranog društva u kojem pojedinci mogu slobodno razviti svoj puni potencijal bez opresivnih ograničenja (Zembylas, 2021.).

U suvremenim primjenama, uvidi Frankfurtske škole u autoritet i obiteljsku dinamiku ostaju vrlo relevantni. Trenutna istraživanja nastavljaju istraživati kako obiteljski odnosi utječu na političke stavove i ponašanja, osobito u kontekstu rastućeg autoritarizma i populizma diljem svijeta (Haverda & Halley, 2019.). Nasljeđe rada Frankfurtske škole potiče kontinuirano kritičko ispitivanje raskrižja između obitelji, autoriteta i društva, zagovarajući društvene strukture koje promiču istinsku autonomiju i demokratski angažman.

3.4. Negativna dijalektika

Negativna dijalektika, koncept koji je opsežno razvio Theodor Adorno, kritički je teorijski okvir koji izaziva tradicionalne oblike dijalektičkog mišljenja. Za razliku od Hegelove pozitivne dijalektike, koja traži sintezu i razrješenje proturječja, Adornova negativna dijalektika naglašava postojanost proturječja i važnost neidentiteta. Ovaj pristup kritizira tendenciju zapadne filozofije da podvede razlike pod apstraktne univerzalije, čime se briše posebno i jedinstveno.

Adornova Negativna dijalektika utemeljena je na dubokom skepticizmu o sposobnosti konceptualne misli da u potpunosti uhvati bogatstvo i složenost stvarnosti. On tvrdi da proces konceptualizacije inherentno uključuje oblik nasilja, budući da nameće lažno jedinstvo i koherentnost inherentno raznolikoj i kontradiktornoj prirodi svijeta (Çıdam, 2020.). Ova je kritika usmjerena protiv onoga što Adorno naziva "razmišljanjem identiteta", koje daje prednost jedinstvu i istosti nad razlikama i različitostima. Razmišljanje o identitetu, prema Adornu, vodi do reifikacije i otuđenja, budući da apstrahira od konkretnih i posebnih aspekata iskustva.

U Negativnoj dijalektici Adorno nastoji razviti oblik mišljenja koji ostaje usklađen s neidentičnim, elementima stvarnosti koji se opiru konceptualnom hvatanju. To uključuje predanost onome što on naziva "određenom negacijom", metodom koja kontinuirano negira i kritizira postojeće kategorije i koncepte bez traženja razrješenja proturječja u višu sintezu (Finlayson, 2002). Kroz determiniranu negaciju, Adorno nastoji održati otvorenim prostor za kritičku refleksiju i otpor, sprječavajući zatvorenost misli koja karakterizira razmišljanje o identitetu.

Na Adornov pristup duboko je utjecala njegova kritika prosvjetiteljske racionalnosti, kako je artikulirana u "Dijalektici prosvjetiteljstva", u koautorstvu s Maxom Horkheimerom. Ovdje oni tvrde da je prosvjetiteljski projekt ovladavanja prirodom putem razuma paradoksalno doveo do novih oblika dominacije i kontrole. Adorno proširuje ovu kritiku na područje

filozofije, tvrdeći da poriv za konceptualnim ovladavanjem i totalitetom odražava opresivne tendencije instrumentalne racionalnosti (Çıdam, 2020.). Negativna dijalektika, dakle, predstavlja pokušaj da se promišlja izvan granica tradicionalne filozofije i da se prizna neumanjiva složenost i negativnost stvarnosti. Ključni aspekt Adornove Negativne dijalektike je njezina etička dimenzija. Odbijajući subsumirati posebno pod apstraktne univerzalije, negativna dijalektika poštuje cjelovitost i specifičnost pojedinca. Ovaj pristup ima značajne implikacije za društvenu i političku misao, budući da izaziva homogenizirajuće tendencije kapitalističkih i totalitarnih sustava (Cheliotis, 2013.). Adornovo inzistiranje na neidentičnom služi kao oblik otpora protiv pritiska konformizma i standardizacije koji obilježavaju moderno društvo.

Koncept Negativne dijalektike ima i kritičku estetsku dimenziju. Adorno gleda na umjetnost kao na povlašteno mjesto za izražavanje neidentiteta i proturječnosti. U svojoj estetskoj teoriji, on tvrdi da se prava umjetnost opire komodifikaciji i instrumentalizaciji koji prožimaju kulturnu industriju. Svojom formom i sadržajem umjetnost može otkriti proturječnosti i napetosti stvarnosti, nudeći pogled na drugačiji, emancipiraniji svijet (García-Rosell & Hancock, 2022.). Ova estetska dimenzija naglašava međusobnu povezanost Adornove filozofske, društvene i kulturne kritike. Naslijeđe Adornove Negativne dijalektike nastavlja utjecati na suvremenu kritičku teoriju. Znanstvenici su se oslanjali na Adornove uvide kako bi odgovorili na nove izazove i kontekste, kao što su globalizacija, digitalna tehnologija i ekološke krize. Zadržavajući kritički stav prema utvrđenim kategorijama i normama, negativna dijalektika pruža vrijedan alat za analizu i odupiranje složenosti i nepravdi suvremenog svijeta (Nelson, 2011; Zembylas, 2021).

Negativna dijalektika predstavlja radikalno promišljanje dijalektičke metode, naglašavajući važnost proturječnosti, neidentiteta i determinirane negacije. Adornova kritika razmišljanja o identitetu i njegova posvećenost posebnom i negativnom nude snažan okvir za razumijevanje i osporavanje dominantnih načina mišljenja i društvene organizacije. Odbijajući pomiriti proturječnosti u lažno jedinstvo, Negativna dijalektika ostavlja otvorenom mogućnost kritičkog promišljanja i emancipatorske promjene.

3.5. Emancipacija i Praxis

Koncepti emancipacije i prakse ključni su za teorijski okvir Frankfurtske škole, utjelovljujući njezinu predanost kritičkoj teoriji kao sredstvu za poticanje društvenih promjena i ljudskog oslobođenja. Emancipacija se odnosi na proces postizanja slobode od dominacije,

ugnjjetavanja i izrabljivanja, dok praxis uključuje praktičnu primjenu teorijskih uvida u transformaciju društva. Zajedno, ovi koncepti naglašavaju vjeru Frankfurtske škole u transformativnu moć kritičke misli i djelovanja.

Herbert Marcuse, jedna od istaknutih figura Frankfurtske škole, opširno je istraživao ideju emancipacije u svojim djelima. Marcuse je tvrdio da napredna industrijska društva stvaraju oblik "jednodimenzionalnog" mišljenja koje potiskuje kritičku svijest i održava društvenu kontrolu (González, 2018). Vjerovao je da se istinska emancipacija može postići samo prevladavanjem te jednodimenzionalnosti i njegovanjem kritičke, višedimenzionalne svijesti koja prepoznaje opresivne strukture i odupire im se. Marcuseova vizija oslobođenog društva uključuje realizaciju ljudskih potencijala i stvaranje uvjeta za istinsku slobodu i kreativnost (Kellner & Winter, 2021).

Praxis, kako ga shvaća Frankfurtska škola, nadilazi puko djelovanje; to je refleksivna, svjesna akcija usmjerena na preobrazbu društvenih uvjeta. Ovaj koncept je ukorijenjen u marksističkoj teoriji, gdje se praxis vidi kao jedinstvo teorije i prakse. Frankfurtska škola proširila je ovu ideju, naglašavajući potrebu za kritičkim promišljanjem za informiranje i usmjeravanje praktičnih napora prema društvenim promjenama. Praxis uključuje kontinuirani proces kritike i djelovanja, gdje se teorijski uvidi testiraju i usavršavaju kroz njihovu primjenu u kontekstima stvarnog svijeta (Çıdam, 2020.). Odnos između emancipacije i prakse vidljiv je u kritici tradicionalnih obrazovnih sustava Frankfurtske škole. Kritička pedagogija, pod utjecajem radova Paula Freirea i Frankfurtske škole, nastoji osnažiti učenike poticanjem kritičkog mišljenja i aktivnog sudjelovanja u vlastitim procesima učenja. Ovaj pristup dovodi u pitanje „bankarski“ model obrazovanja, gdje su učenici pasivni primatelji znanja, i umjesto toga promiče dijaloški model koji potiče kritičku svijest i društveni angažman (Zembylas, 2021.). Emancipatorsko obrazovanje ima za cilj osloboditi pojedince od ograničenja opresivnih ideologija i praksi, omogućujući im da postanu nositelji promjena u vlastitim životima i zajednicama.

Doprinosi Ericha Fromma konceptu emancipacije usredotočuju se na psihološke dimenzije slobode. Fromm razlikuje "slobodu od" (negativnu slobodu) i "slobodu za" (pozitivnu slobodu). Negativna sloboda uključuje oslobađanje od vanjskih ograničenja i opresivnih struktura, dok pozitivna sloboda podrazumijeva sposobnost da se ostvari vlastiti potencijal i uključi u značajnu, samousmjerenu aktivnost. Frommov rad naglašava važnost oba

aspekta slobode u postizanju istinske emancipacije (Cheliotis, 2013.). Ističe ulogu ljubavi, kreativnosti i produktivnog rada kao bitnih sastavnica oslobođenog postojanja.

Pristup Frankfurtske škole praxisu također se bavi potrebom za kolektivnim djelovanjem i solidarnošću. Oni tvrde da je emancipacija pojedinca suštinski povezana sa širim društvenim i političkim borbama. Pojam "solidarnosti" je ključan jer uključuje prepoznavanje međusobne povezanosti individualnog i kolektivnog oslobođenja. Ova perspektiva poziva na formiranje saveza i pokreta koji nadilaze pojedinačne interese i rade prema zajedničkim ciljevima socijalne pravde i jednakosti (Çıdam, 2020.).

U suvremenom kontekstu, ideje Frankfurtske škole o emancipaciji i praksi nastavljaju informirati i nadahnjivati društvene pokrete i kritičku znanost. Aktivisti i teoretičari oslanjaju se na te koncepte kako bi se pozabavili pitanjima poput ekološke pravde, rasne i rodne jednakosti i ekonomskog iskorištavanja. Trajna relevantnost ovih ideja ogleda se u stalnim naporima da se izazovu i transformiraju opresivni sustavi kroz kritičku analizu i praktični angažman (Nelson, 2011.; Zembylas, 2021.). Koncepti emancipacije i prakse sastavni su dio vizije pravednog i oslobođenog društva Frankfurtske škole. Emancipacija uključuje težnju za slobodom od dominacije i ostvarenje ljudskog potencijala, dok praxis predstavlja praktičnu, refleksivnu akciju nužnu za postizanje tih ciljeva. Povezujući teoriju i praksu, Frankfurtska škola pruža snažan okvir za razumijevanje i osporavanje struktura ugnjetavanja, zalažući se za svijet u kojem pojedinci mogu živjeti slobodno i potpuno.

4. FRANKFURTSKA ŠKOLA I OBRAZOVANJE

4.1. Obrazovne teorije

Pristup Frankfurtske škole obrazovanju duboko je isprepleten s njezinim širim okvirom kritičke teorije, naglašavajući ulogu obrazovanja u poticanju kritičke svijesti, društvene pravde i ljudske emancipacije. Obrazovne teorije koje su razvili znanstvenici Frankfurtske škole, posebice Maxa Horkheimera, Theodora Adorna i Herberta Marcusea, kritiziraju tradicionalne obrazovne sustave i zagovaraju transformativne pedagoške prakse. Jedna od ključnih obrazovnih teorija koju je predložila Frankfurtska škola je koncept emancipatorskog obrazovanja. Emancipatorsko obrazovanje ima za cilj osloboditi pojedince od opresivnih društvenih struktura i ideologija promicanjem kritičkog mišljenja i samorefleksije. Ovaj pristup dovodi u pitanje konvencionalni "bankarski" model obrazovanja, gdje su studenti pasivni primatelji znanja koje pohranjuju nastavnici. Umjesto toga, zalaže se za dijaloški model, gdje

nastavnici i učenici sudjeluju u zajedničkom procesu učenja i kritičkog istraživanja (Zembylas, 2021.). Ovaj je model inspiriran kritičkom pedagogijom Paula Freirea, koja naglašava važnost dijaloga, promišljanja i akcije u procesu učenja.

Kritika tradicionalnog obrazovanja Theodora Adorna još je jedan značajan doprinos teorijama obrazovanja Frankfurtske škole. Adorno je tvrdio da obrazovni sustav u kapitalističkim društvima često služi za reprodukciju društvenih hijerarhija i konformističkih stavova, umjesto da potiče istinsku kritičku misao i individualnu autonomiju. Vjerovao je da obrazovanje ne bi trebalo samo prenositi postojeće znanje i vrijednosti, već bi trebalo poticati učenike da preispituju i izazivaju status quo (Çıdam, 2020.). Adornova obrazovna filozofija naglašava potrebu za obrazovanjem koje je reflektivno, samokritično i usmjereno na društvene promjene. Herbert Marcuse dalje je razvio ove ideje povezujući obrazovanje sa širim projektom društvene emancipacije. Marcuse je tvrdio da bi obrazovanje trebalo igrati ključnu ulogu u razvoju kritičke svijesti koja se može oduprijeti jednodimenzionalnom razmišljanju koje promoviraju napredna industrijska društva (González, 2018.). Zalagao se za obrazovanje koje njeguje kreativnost, kritičko promišljanje i sposobnost političkog djelovanja, omogućujući pojedincima da zamisle i rade na pravednijem i ravnopravijem društvu. Marcuseov koncept "oslobađajuće tolerancije" također naglašava važnost poticanja obrazovnog okruženja koje potiče različite perspektive i kritičku raspravu (Kellner & Winter, 2021.).

Obrazovne teorije Frankfurtske škole također se bave ulogom kulturne industrije u oblikovanju obrazovnih praksi i sadržaja. Horkheimerova i Adornova analiza kulturne industrije otkriva kako masovno proizvedena kultura perpetuira ideološki konformizam i pasivnost. Tvrdi da se obrazovanje mora suprotstaviti tim utjecajima promicanjem kritičke medijske pismenosti i poticanjem učenika da analiziraju i preispituju poruke koje se prenose masovnim medijima (García-Rosell & Hancock, 2022.). Ovaj aspekt njihove obrazovne teorije naglašava potrebu za obrazovanjem koje učenike osposobljava vještinama da se kritički uključe u kulturne i ideološke sile koje oblikuju njihove svjetonazore.

Uz ove teorijske doprinose, obrazovne teorije Frankfurtske škole naglašavaju važnost bavljenja psihološkim dimenzijama učenja. Rad Ericha Fromma o autoritarnoj osobnosti i mehanizmima društvene kontrole pruža dragocjene uvide u načine na koje obrazovanje može ojačati ili izazvati autoritarne tendencije (Cheliotis, 2013.). Fromm se zalaže za obrazovanje koje potiče psihološku dobrobit, autonomiju i sposobnost kritičke samorefleksije, omogućujući pojedincima da se odupru autoritarnim utjecajima i razviju humanije i demokratskije društvo

(Grillo, 2018). Praktične implikacije obrazovnih teorija Frankfurtske škole očite su u raznim suvremenim obrazovnim pokretima i reformama. Kritička pedagogija, pod utjecajem Frankfurtske škole, prihvaćena je u brojnim obrazovnim okruženjima diljem svijeta, zagovarajući nastavne planove i programe koji promiču društvenu pravdu, kritičko razmišljanje i demokratsko sudjelovanje (Zembylas, 2021.). Ovi pristupi izazivaju tradicionalne hijerarhijske modele obrazovanja i nastoje stvoriti inkluzivnije, participativnije i transformativnije okruženje za učenje.

4.2. Primjena u suvremenim obrazovnim sustavima

Obrazovne teorije koje je razvila Frankfurtska škola imaju duboke implikacije na suvremene obrazovne sustave, posebice u njihovom zagovaranju kritičke pedagogije i emancipacijskog obrazovanja. Te teorije dovode u pitanje tradicionalne obrazovne modele i predlažu transformativne prakse usmjerene na poticanje kritičke svijesti, socijalne pravde i demokratskog angažmana među učenicima.

Jedna od ključnih primjena teorija Frankfurtske škole u modernom obrazovanju je implementacija kritičke pedagogije. Kritička pedagogija, nadahnuta Paulom Freireom i dalje razvijena od strane znanstvenika Frankfurtske škole, naglašava ulogu obrazovanja u suočavanju s opresivnim strukturama i promicanju društvenih promjena. U suvremenom obrazovnom okruženju ovaj pristup potiče nastavnike da stvaraju okruženja za učenje koja potiču kritičko razmišljanje, dijalog i aktivno sudjelovanje. Nastavnici se potiču da odu dalje od učenja napamet i standardiziranog testiranja, usredotočujući se umjesto toga na razvoj sposobnosti učenika da kritički analiziraju društvena pitanja i uključe se u transformativne radnje (Zembylas, 2021.).

U praksi, kritička pedagogija uključuje korištenje dijaloških metoda poučavanja, gdje učenici i nastavnici sudjeluju u otvorenim raspravama koje izazivaju postojeću dinamiku moći i potiču međusobno učenje. Ovaj je pristup osmišljen kako bi osnažio učenike da preispituju i odupiru se dominantnim ideologijama, promičući ravnopravnije i pravednije obrazovno iskustvo. Škole koje usvajaju kritičku pedagogiju često uključuju nastavne planove i programe koji se bave pitanjima socijalne pravde, nejednakosti i ljudskih prava, dajući učenicima alate za razumijevanje i rješavanje složenosti njihove društvene stvarnosti (García-Rosell & Hancock, 2022.).

Naglasak Frankfurtske škole na medijskoj pismenosti još je jedna značajna primjena u modernim obrazovnim sustavima. Horkheimerova i Adornova analiza kulturne industrije naglašava sveprisutan utjecaj masovnih medija na javnu svijest i održavanje ideološkog konformizma. Kao odgovor na to, suvremene obrazovne prakse sve više uključuju programe medijske pismenosti koji učenike uče kritičkom vrednovanju sadržaja i poruka koje prezentiraju različiti medijski izvori. Ovi programi imaju za cilj razviti sposobnosti učenika da prepoznaju i izazovu medijsku pristranost, propagandu i komodificiranje kulture (Garlick, 2011.). Poticanjem kritičke medijske pismenosti, edukatori pomažu učenicima da postanu pronicljiviji potrošači i proizvođači medija, sposobni za snalaženje i odupiranje ideološkim pritiscima kulturne industrije (Nelson, 2011.).

Štoviše, teorije Frankfurtske škole utjecale su na razvoj inkluzivnih i participativnih obrazovnih modela. Ovi modeli nastoje stvoriti demokratska okruženja za učenje u kojima su svi učenici, bez obzira na njihovo podrijetlo, cijenjeni i uključeni. Ovaj pristup u skladu je s kritikom Frankfurtske škole hijerarhijskih i autoritarnih struktura, zagovarajući obrazovne prakse koje promiču jednakost, različitost i uključenost. U praksi to uključuje provedbu politika i praksi koje se bave sustavnim predrasudama i preprekama, osiguravajući da svi učenici imaju pristup kvalitetnom obrazovanju i prilikama za uspjeh (Zembylas, 2021.).

Integracija tehnologije u obrazovanje još je jedno područje u kojem teorije Frankfurtske škole nalaze primjenu. Dok je Frankfurtska škola bila kritična prema dehumanizirajućim učincima tehnologije u kapitalizmu, suvremeni edukatori oslanjaju se na njihove uvide kako bi razvili kritičke pristupe obrazovnoj tehnologiji. To ne uključuje samo korištenje tehnologije za poboljšanje učenja, već i kritičko ispitivanje njezina utjecaja na obrazovanje i društvo. Edukatore se potiče da koriste tehnologiju na načine koji promiču suradnju, kreativnost i kritički angažman, a istovremeno se bave problemima kao što su digitalni jaz, privatnost podataka i komodifikacija obrazovnih resursa (García-Rosell & Hancock, 2022.). Utjecaj Frankfurtske škole također je vidljiv u nastojanjima za holističkim obrazovanjem, koje se bavi intelektualnim, emocionalnim i društvenim razvojem učenika. Frommove ideje o važnosti poticanja psihološke dobrobiti i autonomije u obrazovanju nadahnule su prakse koje su usmjerene na cijelog učenika. To uključuje uključivanje socijalno-emocionalnog učenja, svjesnosti i podrške mentalnom zdravlju u nastavni plan i program, stvarajući obrazovno okruženje koje više podržava i njeguje (Cheliotis, 2013; Grillo, 2018).

Primjena teorija Frankfurtske škole u modernim obrazovnim sustavima obuhvaća širok raspon praksi usmjerenih na poticanje kritičke svijesti, socijalne pravde i demokratskog angažmana. Osparavajući tradicionalne obrazovne modele i promičući transformativne pedagoške prakse, ideje Frankfurtske škole nastavljaju nadahnjivati i oblikovati suvremeno obrazovanje.

4.3. Izazovi i kritike

Primjena obrazovnih teorija Frankfurtske škole u modernim obrazovnim sustavima nije prošla bez izazova i kritika. Dok naglasak na kritičkoj pedagogiji i emancipatorskom obrazovanju nudi transformativnu viziju, nekoliko praktičnih i teorijskih prepreka ometa široko usvajanje i provedbu ovih ideja. Jedan od primarnih izazova je otpor prema kritičkoj pedagogiji unutar tradicionalnih obrazovnih institucija. Mnogi obrazovni sustavi duboko su ukorijenjeni u konvencionalnim pedagoškim metodama koje daju prioritet standardiziranom testiranju, učenju napamet i hijerarhijskim odnosima učitelj-učenik. Ovi tradicionalni pristupi često su u sukobu s načelima kritičke pedagogije, koja zagovaraju dijaloško poučavanje, osnaživanje učenika i razvoj kritičke svijesti (Zembylas, 2021). Učitelji koji pokušavaju primijeniti kritičku pedagogiju mogu se suočiti s institucionalnim odbijanjem, nedostatkom podrške i ograničenim resursima, što otežava održavanje ove prakse.

Osim toga, sveprisutni utjecaj kulturne industrije predstavlja značajan izazov za ciljeve kritičke pedagogije. Horkheimerova i Adornova kritika kulturne industrije naglašava kako masovni mediji i potrošačka kultura jačaju pasivnu potrošnju i ideološki konformizam. U suvremenom kontekstu, sveprisutnost digitalnih medija i komodifikacija obrazovanja kroz edtech i online platforme za učenje pogoršavaju ove probleme (Garlick, 2011.). Nastavnici koji nastoje poticati kritičku medijsku pismenost i otpor ideološkoj manipulaciji često se suočavaju s ukorijenjenim potrošačkim navikama učenika i zavodljivom moći masovnih medija (García-Rosell & Hancock, 2022.). Štoviše, provedba obrazovnih teorija Frankfurtske škole zahtijeva značajan pomak u obuci nastavnika i profesionalnom razvoju. Učitelji moraju biti opremljeni ne samo znanjem kritičke teorije, već i pedagoškim vještinama za stvaranje uključivih, dijaloških i reflektivnih okruženja za učenje. To zahtijeva sveobuhvatne promjene u programima obrazovanja učitelja, koji moraju integrirati kritičku pedagogiju u svoje kurikulume i pružiti stalnu podršku učiteljima da učinkovito prakticiraju te metode (Zembylas, 2021.). Nedostatak takve obuke i struktura podrške ostaje kritična prepreka širem usvajanju ovih obrazovnih teorija.

Kritičari obrazovnih teorija Frankfurtske škole također tvrde da fokus na kritiku i negativnu dijalektiku može biti pretjerano pesimističan i paralizirajući. Neki znanstvenici tvrde da naglasak na razotkrivanju dominacije i ideološke manipulacije može dovesti do osjećaja beznađa i neaktivnosti među studentima (Çıdam, 2020.). Ova kritika sugerira da, iako je ključno razviti kritičku svijest, nastavnici također moraju nadahnuti i opremiti učenike praktičnim alatima i optimističnom vizijom koja je neophodna za provođenje pozitivnih društvenih promjena. Teorije Frankfurtske škole također su kritizirane zbog svog percipiranog elitizma i apstrakcije. Kritičari tvrde da teorijski jezik i složeni koncepti povezani s kritičkom teorijom mogu biti nedostupni mnogim studentima i nastavnicima, ograničavajući njezinu praktičnu primjenjivost (González, 2018). Ovo pitanje naglašava potrebu za prevođenjem teorijskih uvida u konkretne, srodne i djelotvorne obrazovne prakse koje se mogu učinkovito implementirati u različitim obrazovnim kontekstima.

Nadalje, naglasak na kritici unutar obrazovnih teorija Frankfurtske škole ponekad može zasjeniti važnost afirmiranja i slavljenja različitih kulturnih izričaja i identiteta. Iako je bitno kritizirati komodifikaciju i homogenizaciju kulture, jednako je važno prepoznati i podržati bogatu tapiseriju kulturnih praksi koje pridonose ljudskom procvatu (Nelson, 2011.). Uravnotežiti kritiku s afirmacijom nužno je za stvaranje uključivog i osnažujućeg obrazovnog okruženja. U suvremenom obrazovnom diskursu, ideje Frankfurtske škole nastavljaju nadahnjivati debate i rasprave o tome kako odgovoriti na te izazove. Znanstvenici i praktičari istražuju načine prilagodbe i proširenja kritičke pedagogije kako bi zadovoljili rastuće potrebe modernih obrazovnih sustava. To uključuje integraciju digitalne pismenosti, promicanje socijalno-emocionalnog učenja i razvoj kulturološki osjetljivih nastavnih praksi koje su u skladu s ciljevima kritičke teorije, a istodobno se bave njezinim ograničenjima (Cheliotis, 2013.).

Dok obrazovne teorije Frankfurtske škole nude transformativnu viziju obrazovanja, njihova se provedba suočava sa značajnim izazovima i kritikama. To uključuje otpor tradicionalnih obrazovnih institucija, prožimajući utjecaj kulturne industrije, potrebu za sveobuhvatnim obrazovanjem nastavnika i kritike elitizma i pesimizma.

4.4. Budući izgledi

Budući izgledi primjene teorija Frankfurtske škole u suvremenim obrazovnim sustavima istovremeno su obećavajući i izazovni. Dok se globalna društva i dalje bore s

pitanjima nejednakosti, tehnoloških promjena i socijalne pravde, kritička i emancipatorska načela Frankfurtske škole nude vrijedne okvire za prevladavanje ovih složenosti.

Jedan od ključnih budućih izgleda je integracija kritične digitalne pismenosti u obrazovanje. Kako digitalne tehnologije postaju sve više ugrađene u svakodnevni život, potreba za kritičkim angažmanom s tim tehnologijama je najvažnija. Oslanjajući se na kritiku kulturne industrije Frankfurtske škole, edukatori mogu razviti nastavne planove i programe koji uče učenike da kritički analiziraju digitalne medije, prepoznaju pristranosti i odupru se manipulativnim algoritmima. To ne uključuje samo tehničke vještine već i sposobnost razumijevanja širih društvenih i političkih implikacija digitalnih tehnologija (Garlick, 2011.; García-Rosell & Hancock, 2022.). Nastavnici moraju pripremiti učenike za snalaženje u digitalnom krajoliku u kojem su informacije u izobilju, ali su često iskrivljene komercijalnim i ideološkim interesima. Drugo obećavajuće područje je kontinuirani razvoj kulturalno osjetljive pedagogije. Naglasak Frankfurtske škole na kritiziranju dominantnih ideologija i vrednovanju različitih perspektiva dobro je u skladu s ciljevima nastave koja odgovara kulturi. Ovaj pristup nastoji prepoznati i potvrditi kulturno podrijetlo svih učenika, stvarajući inkluzivna okruženja za učenje koja poštuju i slave različitost (Zembylas, 2021.). Uključivanjem učeničkih kulturnih konteksta u kurikulum, nastavnici mogu poticati ravnopravnije i pravednije obrazovno iskustvo. Ovaj pristup ne samo da povećava angažman učenika, već također promiče društvenu koheziju i međusobno razumijevanje.

Fokus na socijalno-emocionalno učenje (SEL) također dobiva na snazi kao ključna komponenta suvremenog obrazovanja. Uvidi Frankfurtske škole u psihološke dimenzije socijalizacije, posebice rad Ericha Fromma, naglašavaju važnost poticanja emocionalne inteligencije i psihološke dobrobiti kod učenika (Cheliotis, 2013.; Grillo, 2018.). SEL programi imaju za cilj razviti vještine poput empatije, samosvijesti i emocionalne regulacije, koje su ključne za izgradnju zdravih odnosa i otpornih zajednica. Integracija SEL-a u obrazovni okvir može pomoći u rješavanju krize mentalnog zdravlja među mladima i stvoriti poticajno okruženje pogodno za holistički razvoj. Nadalje, načela kritičke pedagogije nastavljaju utjecati na obrazovne reforme usmjerene na promicanje demokratskog angažmana i socijalne pravde. Zagovaranje Frankfurtske škole za obrazovanje koje potiče kritičko razmišljanje i aktivno sudjelovanje u skladu je s nastojanjima da se stvore demokratskije obrazovne institucije s više participacije. To uključuje osnaživanje učenika da preuzmu aktivnu ulogu u svom učenju, poticanje suradničkog donošenja odluka i poticanje osjećaja sudjelovanja i odgovornosti

(Zembylas, 2021.). Takve prakse pripremaju učenike da postanu informirani i angažirani građani sposobni pridonijeti demokratskom društvu.

Ekološko obrazovanje još je jedno područje u kojem se teorije Frankfurtske škole mogu učinkovito primijeniti. Trenutne ekološke krize zahtijevaju kritičko ispitivanje odnosa između ljudskih društava i prirodnog svijeta. Oslanjajući se na kritiku Frankfurtske škole o instrumentalnom razumu i ekološkoj degradaciji, nastavnici mogu razviti nastavne planove i programe koji naglašavaju održivost, okolišnu pravednost i etičke implikacije ljudskih postupaka na planetu (Nelson, 2011.). Poticanjem ekološke svijesti, obrazovanje može odigrati ključnu ulogu u rješavanju ekoloških izazova i promicanju održivih praksi.

Štoviše, budući izgledi teorija Frankfurtske škole u obrazovanju uključuju stalna interdisciplinarna istraživanja i suradnju. Složena priroda suvremenih društvenih pitanja zahtijeva integrirane pristupe koji se oslanjaju na uvide iz sociologije, psihologije, političkih znanosti i kulturalnih studija. Suradničke istraživačke inicijative mogu pomoći u usavršavanju i proširenju kritičkih obrazovnih teorija, čineći ih osjetljivijima na rastuće potrebe društva (García-Rosell & Hancock, 2022.). Takvi interdisciplinarni naponi ključni su za razvoj inovativnih obrazovnih praksi koje su teoretski čvrste i praktično učinkovite.

Budući izgledi primjene teorija Frankfurtske škole u obrazovanju višestruki su i dinamični. Integracija kritičke digitalne pismenosti, kulturalno osjetljive pedagogije, socijalno-emocionalnog učenja, demokratskog angažmana i obrazovanja za okoliš naglašava stalnu relevantnost i prilagodljivost ovih teorija.

5. UTJECAJ I NASLJEDE

5.1. Utjecaj na suvremenu misao

Doprinosi Frankfurtske škole kritičkoj teoriji ostavili su neizbrisiv trag na suvremenoj misli, prožimajući različite akademske discipline i utječući na brojne intelektualne tradicije. Interdisciplinarna priroda rada Frankfurtske škole, koja integrira sociologiju, filozofiju, psihologiju i kulturalne studije, pružila je bogatu teorijsku osnovu za analizu i kritiku modernog društva. Jedno od najznačajnijih područja utjecaja nalazi se u području sociologije, gdje je naglasak Frankfurtske škole na kritici društvenih struktura i ideologija oblikovao kritičku sociologiju. Znanstvenici se nastavljaju oslanjati na teorije Škole kako bi ispitali pitanja moći, dominacije i društvene pravde. Kritika instrumentalnog razuma i kulturne industrije, kako su je

artikulirali Horkheimer i Adorno, ostaje relevantna u analizi načina na koji mediji i tehnologija oblikuju javnu svijest i održavaju društvene nejednakosti (Garlick, 2011.). Koncept "autoritarne osobnosti", koji su razvili Adorno i njegovi kolege, također je utjecao na razumijevanje psiholoških mehanizama iza fašizma i autoritarizma (Boucher, 2021).

U kulturološkim studijama, uvidi Frankfurtske škole u komodifikaciju kulture i utjecaj masovnih medija bili su temeljni. Analiza kulturne industrije informirala je kritike popularne kulture, oglašavanja i zabave, ističući kako te industrije manipuliraju željama i jačaju kapitalističke ideologije (Nelson, 2011.). Suvremeni teoretičari kulture nastavljaju istraživati ove teme, ispitujući kako digitalni mediji i globalne industrije zabave oblikuju kulturne prakse i identitete (García-Rosell & Hancock, 2022.).

Utjecaj Frankfurtske škole proteže se na političku teoriju, gdje su njihova kritika kapitalističkog društva i zagovaranje emancipatorske politike nadahnuli generacije političkih aktivista i teoretičara. Usredotočenost Škole na potencijal za ljudsku emancipaciju kroz kritičku svijest i društveno djelovanje u skladu je sa suvremenim pokretima za društvenu pravdu, održivost okoliša i ljudska prava. Teorije participativne demokracije i radikalne politike često se oslanjaju na kritiku instrumentalne racionalnosti Frankfurtske škole i njihovu viziju pravednijeg društva (Çıdam, 2020.). U području obrazovanja utjecaj Frankfurtske škole očit je u razvoju kritičke pedagogije. Pedagozi i teoretičari poput Paula Freirea izgradili su naglasak Frankfurtske škole na emancipaciji i kritičkom razmišljanju kako bi zagovarali obrazovne prakse koje osnažuju učenike da izazovu opresivne strukture i da se uključe u transformativno društveno djelovanje (Zembylas, 2021.). Kritička pedagogija ostaje vitalna snaga u suvremenoj teoriji obrazovanja, promičući obrazovanje koje je i reflektivno i usmjereno na djelovanje, sposobno poticati kritičku svijest i društvene promjene.

Na psihologiju je također značajno utjecala Frankfurtska škola, posebice kroz rad Ericha Fromma. Frommova integracija psihoanalitičke teorije s društvenom kritikom pružila je okvir za razumijevanje međugre između individualne psihologije i društvenih struktura. Njegovi koncepti "slobode" i "autoritarne osobnosti" i dalje su relevantni u psihološkim studijama autonomije, konformizma i dinamike moći (Cheliotis, 2013.). Frommov humanistički pristup utjecao je na terapijske prakse i teorije ljudskog razvoja, naglašavajući važnost poticanja psihološke dobrobiti i kritičke svijesti.

Nasljeđe Frankfurtske škole vidljivo je iu suvremenoj feminističkoj teoriji i rodnim studijama. Kritika Patrijarhata i njegovih raskrižja s kapitalizmom od strane Škole utjecala je na feminističke analize roda, moći i ugnjetavanja. Znanstvenici su proširili teorije Frankfurtske škole kako bi istražili pitanja kao što su komodifikacija ženskog tijela, rodni rad i utjecaj medijskih reprezentacija na rodne identitete (Grillo, 2018.). Ovaj intersekcijski pristup nastavlja nadahnjivati feministička učenja i aktivizam, zalažući se za inkluzivnije i pravednije društvo.

U studijama o okolišu, kritika Frankfurtske škole instrumentalne racionalnosti i njezinih ekoloških implikacija bila je ključna. Njihova analiza dominacije nad prirodom i ekoloških kriza koje proizlaze iz kapitalističke eksploatacije daje kritički okvir za razumijevanje suvremenih ekoloških izazova. Znanstvenici i aktivisti oslanjaju se na te uvide kako bi zagovarali održive prakse i politike koje se bave temeljnim uzrocima degradacije okoliša (Nelson, 2011.).

Utjecaj Frankfurtske škole na suvremenu misao golem je i višestruk, obuhvaća sociologiju, kulturalne studije, političku teoriju, obrazovanje, psihologiju, feminističku teoriju i studije okoliša. Njihove kritičke teorije pružaju bitne alate za analizu i osporavanje složenosti modernog društva, zagovarajući ljudsku emancipaciju i društvenu pravdu. Trajna relevantnost njihova rada naglašava važnost kritičke teorije u razumijevanju i rješavanju gorućih pitanja našeg vremena.

5.2. Stalna relevantnost

Trajna relevantnost kritičkih teorija Frankfurtske škole očita je u njihovom trajnom utjecaju na suvremeni akademski diskurs, društvene pokrete i javnu politiku. Dok se društva suočavaju sa složenim izazovima kao što su neoliberalizam, ekološke krize i rastući autoritarizam, uvidi Frankfurtske škole nude vitalne alate za razumijevanje i rješavanje ovih pitanja. Jedno ključno područje od kontinuirane važnosti je kritika neoliberalnog kapitalizma. Analiza kapitalističkih društava Frankfurtske škole, posebice njihov fokus na komodificiranje kulture i održavanje društvenih nejednakosti, ostaje relevantna u kontekstu globalnog neoliberalizma. Neoliberalne politike, koje daju prednost tržišnoj logici i deregulaciji, pogoršale su ekonomske razlike i potkopale društvenu dobrobit. Znanstvenici i aktivisti oslanjaju se na kritiku Frankfurtske škole o instrumentalnom razumu i kulturnoj industriji kako bi analizirali kako neoliberalizam oblikuje javnu svijest i jača sustave dominacije (Cheliotis, 2013; García-Rosell & Hancock, 2022).

Uspon digitalne tehnologije i društvenih medija dodatno je istaknuo relevantnost teorija Frankfurtske škole. Prožimajući utjecaj digitalnih platformi na svakodnevni život, kulturu i politiku može se razumjeti kroz prizmu kulturne industrije i instrumentalnog razuma. Ove tehnologije često promiču pasivnu potrošnju, nadzor i pretvaranje osobnih podataka u robu, izazivajući zabrinutost za privatnost, autonomiju i demokraciju. Edukatori i istraživači koriste kritički okvir Frankfurtske škole za razvoj programa digitalne pismenosti koji potiču kritički angažman s tehnologijom i medijima (Garlick, 2011.; Nelson, 2011.).

Degradacija okoliša i klimatske promjene gorući su globalni problemi koji odjekuju kritikom Frankfurtske škole o dominaciji nad prirodom. Analiza Škole o ekološkim posljedicama kapitalističke eksploatacije pruža kritičku perspektivu ekoloških kriza s kojima se svijet danas suočava. Znanstvenici i aktivisti oslanjaju se na te uvide kako bi zagovarali održive prakse i politike koje dovode u pitanje destruktivnu logiku nesputanog gospodarskog rasta i iskorištavanja resursa. Naglasak na ekološkoj svijesti i etičkoj odgovornosti i dalje je ključan u naporima da se odgovori na izazove okoliša (Nelson, 2011.).

Naglasak Frankfurtske škole na kritičkoj pedagogiji i dalje utječe na suvremenu obrazovnu praksu. Dok edukatori nastoje promicati društvenu pravdu, jednakost i kritičko razmišljanje, načela kritičke pedagogije pružaju vrijedan okvir za transformativno obrazovanje. Ovaj pristup potiče učenike da preispituju dominantne ideologije, razumiju temeljne uzroke društvenih problema i uključe se u kolektivnu akciju za promjenu. Usredotočenost kritičke pedagogije na dijalog, promišljanje i osnaživanje usklađena je s trenutačnim naporima za stvaranje inkluzivnijeg i demokratičnijeg obrazovnog okruženja (Zembylas, 2021.). U političkoj teoriji i praksi, koncepti participativne demokracije i emancipatorske politike Frankfurtske škole ostaju vrlo relevantni. Dok se demokratske institucije suočavaju s izazovima populizma, autoritarizma i političke apatije, zagovaranje Škole za aktivno sudjelovanje građana i društvenu pravdu nudi uvjerljivu viziju za revitalizaciju demokracije. Aktivisti i kreatori politika oslanjaju se na kritiku autoritarizma Frankfurtske škole i njihov poziv na demokratski angažman kako bi se razvile strategije za suzbijanje nedemokratskih tendencija i poticanje uključivih političkih procesa (Çıdam, 2020.). Psihološki uvidi Frankfurtske škole, posebice rad Ericha Fromma o autoritarnoj osobnosti i dinamici slobode, nastavljaju informirati suvremene psihološke i sociopolitičke analize. Frommova razlika između "slobode od" i "slobode za" posebno je relevantna za razumijevanje psiholoških temelja modernog autoritarizma i potrage za osobnim i društvenim oslobođenjem. Ovi uvidi pomažu objasniti privlačnost autoritarnih

vođa i psiholoških mehanizama koji održavaju opresivne režime, pružajući osnovu za razvoj intervencija koje promiču autonomiju i kritičku svijest (Cheliotis, 2013.; Grillo, 2018.). Raskrižje kritičke teorije i feminističke teorije također naglašava stalnu relevantnost Frankfurtske škole. Feminističke znanstvenice proširile su kritiku Škole patrijarhata i kapitalizma kako bi se pozabavile pitanjima rodne nejednakosti, zastupljenosti i rada. Integracija kritičkih i feminističkih teorija pruža snažan okvir za analizu i osporavanje višestruke prirode ugnjetavanja i zagovaranje rodne pravde (Grillo, 2018).

Kritičke teorije Frankfurtske škole ostaju duboko relevantne u suočavanju sa suvremenim izazovima neoliberalnog kapitalizma, digitalne tehnologije, ekoloških kriza, obrazovne reforme, demokratskog angažmana i psihološke analize. Njihov sveobuhvatan i interdisciplinarni pristup nastavlja pružati bitne alate za razumijevanje i transformaciju složenosti modernog društva. Poticanjem kritičke svijesti i promicanjem socijalne pravde, naslijeđe Frankfurtske škole traje kao vitalna snaga u potrazi za ljudskom emancipacijom.

5.3. Kritike i rasprave

Kritičke teorije Frankfurtske škole, iako su bile utjecajne, nisu ostale bez svojih kritičara. Jedna od glavnih kritika je percipirani elitizam i apstraktnost njihovog rada. Kritičari tvrde da teorijski jezik i složeni koncepti Frankfurtske škole mogu biti nedostupni, ograničavajući njihovu praktičnu primjenjivost i relevantnost za širu publiku (González, 2018.). Ova kritika sugerira da naglasak Škole na teorijskoj kritici visoke razine ponekad može zamagliti konkretne, djelotvorne uvide za rješavanje društvenih pitanja. Još jedna značajna kritika je navodni pesimizam i negativizam u pristupu Frankfurtske škole, posebno u Adornovoj Negativnoj dijalektici. Neki znanstvenici tvrde da fokus na razotkrivanje dominacije i ideološke manipulacije može dovesti do osjećaja beznada i neaktivnosti. Ova perspektiva tvrdi da, iako je kritička svijest ključna, ona mora biti uravnotežena s konstruktivnom vizijom promjene kako bi se izbjegla paraliza (Çıdam, 2020.). Zagovornici ovog gledišta zagovaraju integraciju pozitivnijih i praktičnih elemenata u kritičku teoriju kako bi nadahnuli i vodili transformativno djelovanje. Frankfurtska škola također se suočila s kritikama zbog svog tretiranja spola i rase. Dok je njihova kritika kapitalizma i kulture sveobuhvatna, neki kritičari tvrde da se Škola nije adekvatno bavila pitanjima rodne i rasne opresije. To je dovelo do razvoja intersekcijских pristupa koji proširuju teorije Frankfurtske škole kako bi uključili analize spola, rase i drugih oblika društvene nejednakosti (Grillo, 2018.). Ove kritike naglašavaju potrebu za inkluzivnijom primjenom kritičke teorije. Rasprave također okružuju stavove Frankfurtske škole o modernoj

tehnologiji. Dok je kritika Škole kulturne industrije i dalje relevantna, neki znanstvenici tvrde da sveukupni skepticizam prema tehnologiji treba preispitati u digitalnom dobu. Suvremeni kritički teoretičari sugeriraju da iako tehnologija može ovjekovječiti dominaciju, ona također nudi mogućnosti za nove oblike komunikacije, otpora i društvene organizacije (Garlick, 2011.). Ove rasprave naglašavaju važnost uravnoteženog pristupa tehnologiji, prepoznajući njezine moguće rizike i koristi.

Unatoč ovim kritikama, rad Frankfurtske škole i dalje izaziva živu raspravu i znanstveni angažman. Ove rasprave odražavaju dinamičnu i evoluirajuću prirodu kritičke teorije, dok znanstvenici i aktivisti nastoje poboljšati i proširiti njezine koncepte kako bi odgovorili na suvremene izazove.

5.4. Nasljeđe u obrazovanju

Nasljeđe Frankfurtske škole u obrazovanju je duboko i trajno, posebice kroz njezin utjecaj na kritičku pedagogiju. Kritička pedagogija, nadahnuta naglaskom Frankfurtske škole na emancipaciji i kritičkom mišljenju, postala je vitalna snaga u suvremenoj obrazovnoj teoriji i praksi. Ovaj pedagoški pristup izaziva tradicionalne, hijerarhijske modele obrazovanja i promiče inkluzivnije, dijaloškije i transformativnije okruženje za učenje. Jedan od ključnih doprinosa Frankfurtske škole obrazovanju je koncept emancipatorskog obrazovanja. Ovaj pristup nastoji osnažiti učenike da preispituju i izazovu opresivne strukture i ideologije, potičući kritičku svijest i društvenu pravdu (Zembylas, 2021.). Emancipatorsko obrazovanje potiče aktivno sudjelovanje, kritičko promišljanje i razvoj vještina potrebnih za transformativno djelovanje. Cilj mu je stvoriti obrazovno iskustvo koje nije samo informativno nego i oslobađajuće, pripremajući studente da postanu nositelji promjena u svojim zajednicama.

Kritika Frankfurtske škole prema kulturnoj industriji također je utjecala na obrazovanje o medijskoj pismenosti. Poučavajući učenike da kritički analiziraju medijske poruke i prepoznaju ideološke temelje kulturnih proizvoda, nastavnici im mogu pomoći da razviju razumijevanje uloge medija u oblikovanju javne svijesti i društvenih normi (Garlick, 2011.). Obrazovanje o medijskoj pismenosti oprema učenike alatima za otpor manipulativnom i pristranom medijskom sadržaju, potičući informiranije i kritički angažiranije građanstvo.

Uvidi Frankfurtske škole u psihološke dimenzije obrazovanja, posebice kroz rad Ericha Fromma, utjecali su na pristupe socijalno-emocionalnom učenju (SEL). Frommov naglasak na poticanju psihološke dobrobiti, autonomije i kritičke samorefleksije u skladu je s ciljevima

SEL-a, čiji je cilj razviti emocionalnu inteligenciju, empatiju i otpornost učenika (Cheliotis, 2013.; Grillo, 2018.). Integracija SEL-a u obrazovne nastavne planove i programe pomaže u stvaranju poticajnih okruženja za učenje koje se bave holističkim razvojem učenika.

5.5. Širi društveni utjecaj

Širi društveni utjecaj Frankfurtske škole proteže se izvan akademske zajednice i obrazovanja, utječući na različite aspekte društvenog, političkog i kulturnog života. Kritičke teorije Škole pružaju okvir za razumijevanje i rješavanje složenosti modernog društva, nudeći uvide koji odjekuju suvremenim društvenim pokretima i raspravama o javnoj politici. Jedno značajno područje utjecaja je u kritici neoliberalnog kapitalizma. Analiza Frankfurtske škole o načinima na koje kapitalistički sustavi održavaju nejednakost i društvenu nepravdu informirala je brojne društvene pokrete koji se zalažu za ekonomsku pravdu, radnička prava i pravednu raspodjelu resursa (Cheliotis, 2013.). Aktivisti se oslanjaju na kritiku Škole o instrumentalnom razumu i kulturnoj industriji kako bi doveli u pitanje neoliberalne politike i promovirali alternativne ekonomske modele koji daju prednost ljudskoj dobrobiti nad profitom. Rad Frankfurtske škole također je utjecao na ekološki aktivizam. Njihova kritika dominacije nad prirodom i ekoloških posljedica kapitalističke eksploatacije daje kritičku perspektivu o pitanjima zaštite okoliša. Aktivisti i znanstvenici za zaštitu okoliša koriste se ovim uvidima kako bi zagovarali održive prakse i politike koje se bave temeljnim uzrocima degradacije okoliša, promičući ekološku svijest koja je u skladu s načelima socijalne pravde (Nelson, 2011.). U području politike, teorije Frankfurtske škole bile su izvor kritike autoritarnosti i obrane demokratskih vrijednosti. Školova analiza autoritarne osobnosti i dinamike moći ostaje relevantna u razumijevanju suvremenih političkih fenomena, poput uspona populizma i autoritarnih režima. Ti uvidi pomažu aktivistima i kreatorima politika da razviju strategije za suzbijanje autoritarnih tendencija i promicanje demokratskog angažmana i ljudskih prava (Boucher, 2021.).

Širi društveni utjecaj Frankfurtske škole očit je u njezinim doprinosima društvenim pokretima, javnoj politici, kulturnoj kritici i promicanju demokratskih i pravičnih vrijednosti. Pružajući kritičku leću kroz koju analiziramo i rješavamo hitna pitanja našeg vremena, teorije Frankfurtske škole nastavljaju nadahnjivati i informirati napore za stvaranje pravednijeg i humanijeg društva.

6. ZAKLJUČAK

Ovaj rad zaronio je u filozofske doprinose Frankfurtske škole i njihov duboki utjecaj na obrazovanje, društvo i suvremenu misao. Krićka teorija koju su razvile istaknute lićnosti kao što su Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse i Erich Fromm pruža sveobuhvatan okvir za analizu i kritiku modernog društva. Njihov rad naglašava važnost emancipacije, krićke svijesti i transformativne prakse u prevladavanju opresivnih struktura i ideologija. Uspostava i razvoj Frankfurtske škole ilustriraju kako interdisciplinarni pristup može otkriti složenu društvenu dinamiku i izazvati hegemonске sile koje oblikuju društvo. Ključne osobe su svojim filozofskim i teorijskim radovima usmjerile pažnju na proturjećja unutar kapitalizma, autoritarizma i kulturne industrije, ističući nužnost krićkog mišljenja i socijalne pravde.

Temeljni teorijski koncepti poput kritike prosvjetiteljske racionalnosti, kulturne industrije, autoriteta i obiteljske dinamike te negativne dijalektike nude duboke uvide u funkcioniranje suvremenog društva i potencijalne puteve transformacije. Emancipacija i praxis, kao središnji elementi krićke teorije, naglašavaju značaj praktičnog djelovanja u postizanju društvene promjene. Obrazovne teorije Frankfurtske škole, posebice naglasak na krićkoj pedagogiji i emancipacijskom obrazovanju, značajno su utjecale na suvremenu obrazovnu praksu. Njihova primjena u suvremenim obrazovnim sustavima pomaže u promicanju krićke svijesti, socijalne pravde i demokratskog angažmana među učenicima. Međutim, izazovi i kritike s kojima se ove teorije suoćavaju ukazuju na potrebu za stalnom prilagodbom i širenjem kako bi se odgovorilo na trenutne obrazovne i društvene potrebe.

Utjecaj Frankfurtske škole na suvremenu misao obuhvaća sociologiju, kulturalne studije, politićku teoriju, obrazovanje, psihologiju, feministićku teoriju i studije okoliša. Njihove krićke teorije pružaju bitne alate za analizu i osporavanje složenosti modernog društva, zagovarajući ljudsku emancipaciju i društvenu pravdu. Trajna relevantnost njihova rada naglašava važnost krićke teorije u razumijevanju i rješavanju gorućih pitanja našeg vremena. Budući izgledi za primjenu teorija Frankfurtske škole uključuju integraciju krićke digitalne pismenosti, kulturalno osjetljive pedagogije, socijalno-emocionalnog ućenja, demokratskog angažmana i obrazovanja za okoliš. Ove inicijative naglašavaju stalnu relevantnost i prilagodljivost ovih teorija u suoćavanju sa suvremenim izazovima.

Širina i dubina utjecaja Frankfurtske škole na obrazovanje, društvo i suvremenu misao potvrđuje važnost kritičke teorije kao vitalne snage u potrazi za ljudskom emancipacijom i društvenom pravdom. Njihove ideje nastavljaju nadahnjivati i informirati napore za stvaranje pravednijeg i humanijeg društva, osiguravajući da nasljeđe Frankfurtske škole ostane relevantno i utjecajno za buduće generacije.

LITERATURA

1. Abromeit, J. (2011). Max horkheimer and the foundations of the frankfurt school.. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511977039>
2. Andrade, L. (2021). Luces y sombras de la escuela de frankfurt. materialidad negativa y exterioridad. *Revista De Filosofía Laguna*, (49), 59-75. <https://doi.org/10.25145/j.laguna.2021.49.04>
3. Bachmann, V. (2021). Visionary geographies and european studies. *Progress in Human Geography*, 46(2), 416-440. <https://doi.org/10.1177/03091325211033644>
4. Boucher, G. (2021). The frankfurt school and the authoritarian personality: balance sheet of an insight. *Thesis Eleven*, 163(1), 89-102. <https://doi.org/10.1177/07255136211005957>
5. Breuer, S. (2017). The truth of modern society? critical theory and fascism. *New German Critique*, 44(2), 75-103. <https://doi.org/10.1215/0094033x-3860213>
6. Cheliotis, L. (2013). Neoliberal capitalism and middle-class punitiveness: bringing erich fromm's 'materialistic psychoanalysis' to penology. *Punishment & Society*, 15(3), 247-273. <https://doi.org/10.1177/1462474513483692>
7. Chin, J., Johnson, J., Signer-Kroeker, M., & Holman, M. (2019). From the bottom of a bottle: a sociological examination of the use of alcohol in varsity sport hazing. *International Review for the Sociology of Sport*, 55(7), 991-1008. <https://doi.org/10.1177/1012690219861607>
8. Çıdam, V. (2020). Adorno's two-track conceptualization of progress: the new categorical imperative and politics of remembrance. *Constellations*, 28(1), 79-94. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12524>
9. Çıdam, V. (2020). Adorno's two-track conceptualization of progress: the new categorical imperative and politics of remembrance. *Constellations*, 28(1), 79-94. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12524>
10. Cortina, M. (2017). Is fromm relevant for relational approaches in psychoanalysis?. *Psychoanalytic Review The*, 104(4), 437-450. <https://doi.org/10.1521/prev.2017.104.4.437>
11. Finlayson, J. (2002). Adorno on the ethical and the ineffable. *European Journal of Philosophy*, 10(1), 1-25. <https://doi.org/10.1111/1468-0378.00147>

12. García-Rosell, J. and Hancock, P. (2022). Working animals, ethics and critical theory., 91-110. https://doi.org/10.1007/978-3-030-97142-7_5
13. Garlick, S. (2011). A new sexual revolution? critical theory, pornography, and the internet. *Canadian Review of Sociology/Revue Canadienne De Sociologie*, 48(3), 221-239. <https://doi.org/10.1111/j.1755-618x.2011.01264.x>
14. González, M. (2018). Herbert Marcuse's repudiation of dialectics: from reason and revolution to one-dimensional thinking. *Science & Society*, 82(3), 413-439. <https://doi.org/10.1521/asis.2018.82.3.413>
15. Grillo, C. (2018). Revisiting fromm and bourdieu: contributions to habitus and realism. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 48(4), 416-432. <https://doi.org/10.1111/jtsb.12182>
16. Haverda, T. and Halley, J. (2019). Trump's 2016 presidential campaign and Adorno's psychological technique: content analyses of authoritarian populism. *Triplec Communication Capitalism & Critique Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 17(2), 18-36. <https://doi.org/10.31269/triplec.v17i2.1077>
17. Horkheimer, M. (1993). *Between philosophy and social science..* <https://doi.org/10.7551/mitpress/1565.001.0001>
18. Ibsen, M. (2023). Max Horkheimer and the original paradigm of critical theory., 27-65. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192864123.003.0002>
19. Kang, J. (2014). Phantasmagoria of urban spectacle: Walter Benjamin and media theory today. *Triplec Communication Capitalism & Critique Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*, 12(2). <https://doi.org/10.31269/triplec.v12i2.644>
20. Kellner, D. and Winter, R. (2021). Marcuse today: an introduction. *Theory Culture & Society*, 38(7-8), 79-85. <https://doi.org/10.1177/02632764211051422>
21. Kokkos, A. (2010). Transformative learning through aesthetic experience. *Journal of Transformative Education*, 8(3), 155-177. <https://doi.org/10.1177/1541344610397663>
22. Landau, M., Kay, A., & Whitson, J. (2015). Compensatory control and the appeal of a structured world.. *Psychological Bulletin*, 141(3), 694-722. <https://doi.org/10.1037/a0038703>

23. Marchart, O. (2021). Marcuse's contribution to political thought: on potentiality, pre-enactment, and the surrealism of liberation. *Theory Culture & Society*, 38(7-8), 131-142. <https://doi.org/10.1177/02632764211050664>
24. McLaughlin, N. (1996). Nazism, nationalism, and the sociology of emotions: escape from freedom revisited. *Sociological Theory*, 14(3), 241. <https://doi.org/10.2307/3045388>
25. McLaughlin, N. (2021). Erich fromm and global public sociology.. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781529214581.001.0001>
26. McLaughlin, N., Friedman, L., Durkin, K., & Braune, J. (2015). Erich fromm's critical theory: prophetic, scholarly or revolutionary?. *The Canadian Journal of Sociology*, 40(2), 241. <https://doi.org/10.2307/canajsocicahican.40.2.241>
27. McLaughlin, N., Mergler, I., & Traoré, I. (2015). Fromm, erich (1900–1980).. <https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeosf076.pub2>
28. Morelock, J. (2018). Critical theory and authoritarian populism.. <https://doi.org/10.2307/j.ctv9hvtcf>
29. Nelson, E. (2011). Revisiting the dialectic of environment: nature as ideology and ethics in adorno and the frankfurt school. *Telos*, 2011(155), 105-126. <https://doi.org/10.3817/0611155105>
30. Nickel, P. (2016). culture, politics, and governing: contemporary ascetics and the pecuniary subject. *Theory Culture & Society*, 33(7-8), 391-394. <https://doi.org/10.1177/0263276416669828>
31. Oliveira, B. (2020). Nápoles: uma viagem a temas urbanos de walter benjamin. *Iluminuras*, 21(54). <https://doi.org/10.22456/1984-1191.103857>
32. Parker, V. (2014). An exploration of the concept of the social unconscious and its application to clinical understanding. *Group Analysis*, 47(1), 30-41. <https://doi.org/10.1177/0533316413520522>
33. Peoples, C. (2010). Security after emancipation? critical theory, violence and resistance. *Review of International Studies*, 37(3), 1113-1135. <https://doi.org/10.1017/s0260210510000884>
34. Pusca, A. (2009). Walter benjamin, a methodological contribution. *International Political Sociology*, 3(2), 238-254. <https://doi.org/10.1111/j.1749-5687.2009.00073.x>

35. Pyati, A. (2006). Critical theory and information studies: a marcusean infusion. *Policy Futures in Education*, 4(1), 83-89. <https://doi.org/10.2304/pfie.2006.4.1.83>
36. Rasmussen, B. and Salhani, D. (2008). Resurrecting erich fromm. *Smith College Studies in Social Work*, 78(2-3), 201-225. <https://doi.org/10.1080/00377310802111946>
37. Renaud, J. (2013). Rethinking the repressive hypothesis. *Symposium*, 17(2), 76-93. <https://doi.org/10.5840/symposium201317221>
38. Saumantri, T. and Sukardi, D. (2022). Rekonstruksi psikoanalisis humanis dialektik erich fromm dalam pendidikan pesantren. *Rausyan Fikr Jurnal Studi Ilmu Ushuluddin Dan Filsafat*, 18(1), 111-133. <https://doi.org/10.24239/rsy.v18i1.880>
39. Savina, M. (2022). Walter benjamins eschatologie der katastrophe: fortschritt, unterbrechung und das ende der geschichte. *Kulturwissenschaftliche Zeitschrift*, 2022(1), 39-52. <https://doi.org/10.2478/kwg-2022-0004>
40. Souza, J. (2023). Counterrevolution and revolt, fifty years later. kant, marx, and the relevance of herbert marcuse's aesthetic dimension. *Estudios De Filosofia*. <https://doi.org/10.17533/udea.ef.352420>
41. Spicer, A., Alvesson, M., & Kärreman, D. (2009). Critical performativity: the unfinished business of critical management studies. *Human Relations*, 62(4), 537-560. <https://doi.org/10.1177/0018726708101984>
42. Sumarni, L. (2024). Dialektika progresif; “one dimensional man”, desublimasi represif: kritik herbert marcuse atas masyarakat industri modern. *HUMANUS*, 1(2), 165-186. <https://doi.org/10.62180/e64yn883>
43. Wisker, Z. (2023). Inclusive marketing: muslims' influence on marketers' behaviour in non-muslim majority country: evidence from new zealand. *Journal of Islamic Marketing*, 14(12), 3208-3227. <https://doi.org/10.1108/jima-08-2022-0238>
44. Yildirim, M. (2020). Benjamin, walter (2018). son bakışta aşk. (haz. nurdan gürbilek çev. ahmet doğukan vd.) 8. baskı. istanbul: metis yayınları. *Ibad Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 455-460. <https://doi.org/10.21733/ibad.708609>
45. Zakharov, A. (2022). Ethical-psychological theory by erich fromm as a tool of social transformation. *Философская Мысль*, (11), 12-21. <https://doi.org/10.25136/2409-8728.2022.11.39215>

46. Zembylas, M. (2021). Adorno on democratic pedagogy and the education of emotions: pedagogical insights for resisting right-wing extremism. *Policy Futures in Education*, 19(7), 809-825.
<https://doi.org/10.1177/1478210320985378>
47. Zhang, H. (2024). The interplay of religion and the visual arts: a bibliometric network analysis (1991–2023). *Religions*, 15(4), 481.
<https://doi.org/10.3390/re115040481>

KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Moje ime je Paulina Radaković. Rođena sam 10.07.2002. godine u Koprivnici. Živim u Križevcima. Osnovnoškolsko obrazovanje započela sam 2009. godine u Osnovnoj školi Ljudevita Modeca u Križevcima. Godine 2017. upisala sam Gimnaziju Ivana Zakmardija Dijankovečkoga Križevci, a završila sam ju 2021. Također imam položenu državnu maturu. Nakon završenoga srednjoškolskoga obrazovanja upisala sam Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek u Čakovcu, smjer Rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Stručno-pedagošku praksu obavljala sam u Dječjem vrtiću Zraka sunca u Križevcima.

Za sebe bih rekla da sam znatiželjna, empatična i predana učenju. Posjedujem i organizacijske vještine koje su mi bile od pomoći pri uspješnoj suradnji s različitim ljudima, kolegama na fakultetu i profesorima.

IZJAVA O IZVORNOSTI ZAVRŠNOGA RADA

Ja, Paulina Radaković, izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojega rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Paulina Radaković